

Knihovna univ. prof.
Dr. KARLA LAŠTOVKY

32-D-

EXTENSE ČESKOSLOVENSKÝCH VYSOKÝCH ŠKOL
V REPUBLICE ČESKOSLOVENSKÉ

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK A ROZPRAV

ŘADA I

EXTENSE VYSOKÝCH ŠKOL PRAŽSKÝCH

REDIGUJÍ PROF. DR. MILOSLAV HÝSEK A PROF. DR. THEODOR KAŠPÁREK

6

32-D-195

PROF. DR.

F. VAVŘÍNEK

PARLAMENT A POLITICKÉ STRANY

SEMINÁŘ
Státověd.

oddělení

PRAHA 1930

NÁKLADEM JEDNOTY ČESKOSLOVENSKÝCH
MATEMATIKŮ A FYSIKŮ

Vydáno s podporou ministerstva školství
a národní osvěty

Všechna práva vyhrazena nakladateli

Tiskem Jednoty čsl. matematiků a fyziků
v Praze

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
Č. inv.: 017950

Koupil od M. Křiváček
Darem od
v za Kčs
Inv. čís.: 33.750
Sign

Předmluva.

Přítomná publikace podává obsah přednášky, konané v cyklu o moderním státě. Rozumí se samo sebou, že lidová přednáška svým informativním účelem a rázem má pouze zpravitelnou přístupnou formou o současných vědeckých názorech, aniž jest možno zabývat se podrobnějším právníckým rozbohem dnešních teorií. Úkol přednášejícího jest úlohou pouhého zpravodaje.

V Praze, 1. března 1930.

I.

Poučka o pružnosti politických stran.

Stranou politickou podle americké definice rozuměti jest organisované sdružení voličů, zřízené za účelem kontroly nad osobnostmi poslancův a politikou vlády. Aby strana politická rozlišena byla od jiných sdružení taktéž organisovaných, ale nemajících povahu politické strany, nebo od jiných sdružení náhodných a příležitostných, užívá se různých měřítek, což by nabylo důležitosti zvláště tehdy, kdyby, jak v poslední době s mnohých stran se navrhuje, strany politické měly být prohlášeny za osobnosti právnické a za řádné činitele ústavní, po zákonu nutné. Pro zjištění objektivních znaků pojmu politické strany buď možno nejprve položití důraz na účel určitého sdružení nebo na jeho sílu, nebo na obojí. Co do účelů není dnešní politická praxe nikterak úzkostlivá, i uznávají se za politické strany i místní skupiny s dílčími programy, i když jejich program týká se pouze jediné otázky: tak sdružení majitelů domů přes to, že jejich program obsahuje jedinou otázku zvýšení činží, pokládá se stejně za politickou stranu, když jmenuje a staví kandidáty pro volby obecní a sněmovní. Staví-li sdružení kandidáty při volbách, chce i na svůj dílčí program, vykazující třeba jen jedinou otázku, také soustřediti přízeň veřejného mínění, chce míti zástupce, míti moc a vykonávati vliv ve sborech reprezentativních ve smyslu svých požadavků. Jakmile určitá skupina staví kandidáty při volbách, chce působiti na směr opatřování věcí veřejných, domáhat se vlivu na státní správu a zákonodárství, má tedy politický účel jako samostatná strana.

Než tam, kde příliš bují strany s takovými jednostrannými, úzkými programy, život veřejný nevychází ze zápasů o drobné zájmové otázky. Odtud kdyby zákonodárství státní zamýšlelo zaříditi politické strany jako právníké osobnosti a nutné činitele ústavní, mělo by za podmínku uznání určité politické strany položití také vypracování všeobecného státního a národního programu strany s jejího hlediska, na nejšířším politickém základě s ohledem na účely státu. Skupina, domáhající se uznání za politickou stranu a chtějící požívatí příslušných výhod strany, byla by před svým uznáním nucena předložiti všeobecný program, nikoli program, směřující jedině k využitkování určitého jednotlivého předmětu; program předkládal by se podobně, jako když spolek zadává stanovy. I strany čistě negativní, žijící jen z protestův a oposice, byť i dočasně neměly žádné naděje na vítězství, musily by se namáhati podat všeobecný program s určitým celkovým světovým názorem a přesvědčením o účelu státu a odvykat si agitační využitkování toliko jediného programového bodu a požadavku. I oposice musí ukázat, co by dělala, kdyby dospěla k moci a vládě.

Mohou ovšem vznikati také politické strany čistě náhodné: ve straně jsou dva vůdcové, jeden přemůže druhého a vyloučí jej ze strany; vyloučený utvoří ze svých stoupenců novou politickou stranu jen za účelem, aby potíral vítěze; nová strana nesleduje žádný cíl, obsažený v státním účelu, nýbrž pouze jednostranné zájmy vyloučeného vůdce. Takové frakce nelze ovšem míti za pravé a skutečné strany politické ve vlastním smyslu.

Program více stran, zvláště demokratických nebo republikánských, obyčejně se příliš neliší: tak v různých zemích strana socialistická nebo národně socialistická stejně jest pro ochranu dělnickou, pro průmyslová cla, pro zamezení korupce a reformu státní správy, pro ochranu domácího trhu práce, pro nápravu měny a pro desítky jiných věcí, o kterých říká veřejné mínění v zemi, že na nich záleží blaho lidu a povznáší se jimi blahobyť malého člověka. Rovněž může býti více stran

konservativních v zemi nebo dokonce i více stran církevně katolických, aniž některá z nich podala přesné definice svého odlišného programu. Často by se cizinec marně ptal po rozdílech v programu politických stran některé země; taková politická strana má třeba též program jako ostatní strany, ale liší se pouze tím, že si udělala svou vývojovou tradici, má své místní i zemské organisace, několik volebních hesel pro případný volební zápas, má své zájmy, opřené o straníky, jimž pomocí svých ministrů vymohla a rozdala výhodná místa ve státní správě. Vděční straníci tvoří spolehlivou organisaci. Odtud zase strana má stále nejvyšší zájem na tom, aby měla účast na vládě, aby vedla několik důležitých ministerstev a držela v rukách poručenství nad řadou úřadů prostřednictvím svých ministerstev. Politika stran se mění podle způsobu, jakým nabýti lze moci ve vládě a úřadech; politické principy podle toho buď nově vystavávají nebo se zase nechávají padnouti, jak se straně hodí a jaké si dělá naděje na vládu.

Často se také stává, že některé strany politické tak daleko již se byly vzdálily svých programů původních, že nedělí je již různé články rozdílné vyznávané víry, nýbrž že jejich program splývá s programovými body ostatních stran; strany sobě program navzájem přebírají nebo mají již program též, tak že zůstává pouze rozdíl jejich zevnější stranické organisace.

Jsou strany, které vykazují velikou kontinuitu v principech, t. j. které drží se stále téhož programu jako nezměnitelné víry. Obyčejně strany socialistické mívají takovou kontinuitu v principech (zvláště marxism poměrně málo se mění), tak že jakmile nějaká nová otázka se namane, může se již zpravidla také předpověděti, jak strana nebo aspoň převážná většina strany se k ní postaví, jak se na ni bude dívat se svého socialistického hlediska a jak ji pro své voličstvo zpracuje. Než při voličstvu tak disciplinovaném často ani není potřebí, aby vůdcové vydali pro stranu o určité otázce nějaká přesná vodítka: voličstvo strany již takřka samovolně cítí se ovládáno myšlenkovým ovzduším strany, samo

dopracuje se odpovědi podle tradičního programu strany, přizpůsobí si nové otázky, jak asi měly by se řešit podle programu strany, a tak bez pokynu vůdců voličové nesou povinnost zápasu za své odlišné stanovisko.

Častý jest ještě jiný úkaz. I když několik stran ve sněmovně mělo by program zcela týž, hned při prvním sestavování vlády by se strany stejně zase začaly lišit podle toho, jak by svou touhu po moci a vlivu v nové vládě začaly uplatňovati. Strany hned zase začaly by se lišit osobnostmi svých vůdců, začaly by se rozdělovati svými vůdci, kteří, jsouce ctižádostivými kandidáty na místa ministerská, stejně zase začali by hlásati, že bojují za ideál a požadavky své strany a svých straníkův. A jakmile již jednou vůdcové strany budou zasedati v ministerstvu, začnou zadávati místa ve státní správě a rozdávati zase ony drobné koncese, jimiž nakloní se voličové a vytvoří se straníci. A tak vděčnost obdarovaných a těch, kdož ještě obdarování býti chtějí, působí stejně jako stranická víra, vděčnost k vůdcům strany vytvoří zase nesnášlivost mezi přívrženci různých stran a pod velením mocných vůdců stran zase bude bujetí jen staré stranické kacířství. I podvelitelé ve straně účastní se živě zápasu o koncese a místa, v něž rozpadl se původní program strany.

Organisace jest víc než program.

Skoro ve všech státech bývaly politické strany nazývány stejně: jmenují se konservativní, klerikální, radikální, liberální, demokratické, ačkoli jejich cíle a požadavky v jednotlivých státech hodně se liší; ale jmenují se stejně. Záhy již v počátcích konstitučního života vytvářely se i strany s programy jednostrannými, nejprve strany náboženské, později strany zemědělské a různé jiné strany zájmové, jako strany živnostenské, jimž běží o vytváření poměrů státních se stanoviska zvláštních zájmů určitého stavu. Pojem politické strany kryje se tu s určitou skupinou zájmovou. Takové strany bývají nazývány stranami s programem fragmentárním nebo partikulárním, i nepokládají se za pravé politické strany, neboť od skutečné strany politické se žádá, aby se neomezovala na řešení jen jedině

své zájmové otázky po způsobu jednostranně zájmové skupiny, nýbrž každá pravá politická strana musí mít také celkový názor o všeobecné politice státu, musí mít všeobecný program pro utváření celkových poměrů státních, musí také mít zřetel na zájem obecný, nejen na svůj fragmentní stavovský program. Odtud moderní strany stavovské, jako strana agrární, vytvářejí si také celkový program pro všeobecnou politiku státu s hlediska obecného, i když program bývá třídně přibarven.

Uvnitř celku politických stran nebývá však nějakého všeobecně jednotného přesvědčení o ceně a užitečnosti určitých státních zařízení: tak o sociálním pojištění mají jednotlivé strany různé představy a oceňovací úsudky, jak odpovídá to i protikladu v nazírání určitých tříd a kruhův obyvatelstva. Jsou ovšem zase také určité instituce státní, o jejichž výhodnosti a užitečnosti přesvědčeny bývají všechny politické strany bez rozdílu (správní soud, oddělení justice od správy, poroty). Zde ani strana agrární, ani živnostenská, ani strany socialistické nečiní rozdílu. I když však politické strany často bývají téhož přesvědčení o ceně určitých státních zařízení, bývá hned již různé nazírání o tom, jakým způsobem mají ona zařízení být prováděna: všechny strany zastávají zdanění velkého majetku a zisku, ale jsou hned různého názoru o spravedlivém rozvržení a přiměřeném stoupání daně. Taktéž branná soustava miliční jest předmětem sporů; kdežto u nás všeobecná branná povinnost rozumí se dnes takřka sama sebou, jest v Anglii zjevem výjimečným, ačkoli o nutnosti vojska jsou všude politické strany celkem za jedno.

Obyčejně bývaly podle starší státovědecké nauky politické strany nazývány též podle toho, jaký býval jejich poměr ke skutečné moci ve státě: strany, které původně mívaly celou moc v rukách a jen změnou společenských řádů byly z ní vytlačeny, bývaly nazývány stranami reakcionářskými. Ty strany, které právě byly v držení moci čili byly právě u vesla, jmenovaly se konservativní nebo liberální podle programu.

Ty strany, které moci teprve dojíti chtějí, nazývány bývaly radikální a pokrokové, protože, chtějíce dosáhnouti moci právě změnou stávajícího řádu společenského, neustále kritisují platný řád a nic jim není po chuti. Ten, kdo právě má moc v rukou a držbě, chce přirozeně zase řád stávající co možno udržeti a v této své snaze zachází často daleko až ke krajní reakci a uchyluje se často též k prostředkům málo mravným. Jest starý výrok, že ve státě jest vždy minorita lepší než majorita; to znamená: menšina musí stále většinu kritizovat, avšak při tom se stále dobře chovat, aby nabyla stoupenců nových, kdežto většina vždy záhy zbudní, neboť vědomí neomezené moci jest sladké a vědomí moci stále svádí většinu, aby síly své zneužívala a jí využívala nad slušnou míru. Ovšem že dnes strany radikální a pokrokové mohou být také stranami vládními a míti moc v rukou, kdežto strany konservativní mohou být proti panující vládě. Ve Francii strany socialistické, které dříve platily za strany s programem převratným, jsou dnes kolikrát stranami vládními a udržovatelkami stávajícího řádu a pořádku, kdežto strany konservativní, monarchické, reakční, jsou tam proti řádu stávajícímu; tak socialistická strana reformní stala se tam zastánkyní poměrů stávajících a neměnitelných řádů republikánských.

Pro stát jest vždy výhodou, kde jsou veliké a mocné strany politické a kde stran jest málo: tam lze se pomalu pohybovati ve zděděných kolejích, vytvořených tradicích velkých stran, a lze pomalu se přizpůsobovati novým požadavkům; kde stran jest mnoho a vládne velká jejich roztržitost, má to brzy za následek značnou kolísavost vlády, podléhající rychle a často změněným impulsům nejrůznějších stran, které svůj egoism stranický hledí uplatňovati zvýšeným vlivem na státní správu; stát takový nevyhází ze stálého experimentování, jak přemoci egoism stranický v zájmu řádné vlády a jak přemluvit strany, aby aspoň v určitých věcech nejvyššího zájmu státního byly za jedno. Překonat odpor stran není pro vládu vždy snadným úkolem; všechny strany politické trpí důkladným doktrinarismem, jsouce usta-

vičně ve vleku utkvělých myšlenek a hesel; přepjatým doktrinarismem škodí řádné vládě státu, když často proto, aby některá strana politická z ohledu na své voličstvo učinila zadost nějakému utkvělému heslu svého stranického programu, obětuje výhody, jsoucí v zájmu celého státu, svým úzkým zájmům stranickým. Doktrinarism stran pokládá se dnes přímo za náležitost vlastní jejich podstaty; určité skupiny voličů jsou slučovány týmž přesvědčením a členové skupin stávají se tak nositeli určitých programů. Program znamená již předepsanou doktrinu strany. Členové strany, jako nositelé jejího programu, hledí se svým stanoviskem prorazit proti přívržencům jiných programů, čili nastává zápas programů.

Členové strany potírají určitá zřízení státní jakožto odporující jejich zájmům, odporují určitým úředním aktům vlády a správy, hledí naopak sami usilovat o vliv na vládu a správu, působí tiskem, přemlouváním na schůzích a ve shromážděních a domáhají se jiných zřízení právních, jež by hověla jejich zájmům (zemědělci — živnostníci). Zájem strany klade se na místo všeobecného zájmu státního, a o tom, co jest straně nepohodlné nebo nepříjemné, strana pak tvrdí, že jest to protistátní, a zavrhuje to zapomínajíc, že ohled na nejvyšší státní účely má zůstatí předním a trvalým měřítkem každé politické činnosti. Vytváří se sobectví stran, z nichž každá z ohledu na své voličstvo hledá jedině svůj prospěch; egoism stran škodí státní správě, ačkoli zase žádná ze stran nezapomene ujistšovati, že jí jde nejprve o vlas: a potom teprve o stranu.

Správa se zpolitisuje.

Čím jasnější a stručnější bývá program strany, tím jest působivější na voličstvo a tím větší mívá vliv; voličstvo chce hesla, jimž věří jako pevně vypracovanému dogmatu, aniž příliš uvažuje o oprávněnosti přednášené jemu víry; teprve vedení strany má vedle jednostranných zájmů stranických vypracovati všeobecný státní program a hledět jím pomocí agitace prorazit jak naproti vlastním straníkům, tak i naproti druhým stranám.

Vůbec i různosti programů velikých stran politických, konservativní, liberální, socialistické, znamenají stejně také zásadní rozdíly v nazírání na úkoly státu — zajisté strana socialistická vyniká celkovými rozdíly světového nazírání a zcela odchylným přesvědčením o posledních účelech státu. V různých názorech o všeobecném účelu státu docházejí pak výrazu podrobné programové rozdíly jednotlivých stran politických, a strany staví rozdílné požadavky co do státních úkolů a potřeb.

Podle svého programu určuje si politická strana poměr svých požadavků k všeobecným účelům státu a hledí prohlásiti své programové požadavky současně též za účely celého státu. Strana si podle svých požadavků postaví určitý vzor státu ať agrárního, ať socialistického, a uskutečnění tohoto ideálního vzorce státu klade si za cíl svého programu. Odtud také političtí filosofové stran, kteří pro ně staví ideální vzorce státu, mívají v praktické politice značný vliv (tak italská političtí filosofové poslední doby na vytváření tamější státní idey).

Snaha politické strany nese se k tomu, aby nastaly přiměřené změny v státním zřízení podle jejího programu; působení velikých stran se také hned cítí ve vydávání nových předpisů právních, což jen dokazuje úzkou souvislost politiky a práva. Politická strana snaží se své zvláštní stranické účely prohlásiti zákonem za úkoly celého státu a podle toho změnití právní řád státu. Uzákonění různých požadavků tříd dělnických, zemědělských, živnostenských jest toho v jednotlivých státech z poslední doby význačným dokladem. S tím souvisí, že dnešní právní předpisy, upravující celý řád státní, bývají stále a stále jen výsledkem konkurenčního zápasu politických stran, které usilují svá odchylná hlediska prosaditi a přivesti svá protichůdná přesvědčení aspoň k částečnému vítězství — zákony jsou výsledkem konkurenčního boje o kompromis. V moderní demokracii přiznává se podle státovědecké nauky poslední doby této možnosti kompromisu zvláště vynikající význam: větší činí koncese menším z obavy před

příštím možným vzrůstem jejich síly a významu, a tak vzniká kompromis. Tam, kde program strany spadá v jedno se zájmy určité skupiny, jde pak o kompromis zájmový. Právě kompromisem uchrání prý se demokracie před bezohledným násilím většiny a zažehná na obzoru jsoucí diktaturu.

Podle starší státovědecké nauky byly strany politické líčeny vždy jen jako pouhé útvary společenské, nikoli jako zařízení právní nebo závazné instituce práva státního. Ukazuje se na to, že strany politické nejsou nikterak organisovány právně, nemají žádné veřejnoprávní organisace, jejich řád není upraven žádnými podobnými předpisy, jaké platí pro obchodní komory nebo živnostenská společenstva. Instituce politických stran není pro nikoho po zákonu závazna; jejich organisace podle starší nauky jest pouze společenská. I stanovy klubů jednotlivých stran politických a organisací strany mají podle starší nauky platnost a váhu čistě společenskou nebo nejvýše mravní, neboť platí pouze se souhlasem všech klubovních členův a jen potud, pokud jednotliví tito členové v zájmu disciplíny strany se stanovám dobrovolně podrobí.

A vůbec parlamentnímu právu podle starší nauky jest prý neznám pojem politické strany: činitelem právním, juristickým, jest pouze parlament ve své celosti, v celku, nebo jednotlivá jeho komora, dolní nebo horní; také ústavy států znají jako předeepsané činitele ústavní jen presidenta republiky, ministry, poslance a voliče, takže politické strany jsou jen mocenskými, faktickými činiteli v životě státním, nikoli však činiteli právními. Právní řád zná v parlamentě jen poslaneckou většinu, zná pouze usnesení většiny sněmovní, nikoli nějaké většiny politických stran. A ústava rovněž ničeho neví o nějaké právní odpovědnosti poslancově za jeho hlasování naproti jeho politické straně. Poslanec jest právně zcela nezodpovědný za své hlasování, a když jeho politická strana činí jej přece odpovědná za jeho každé slovo, za každé hlasování a za každou neomluvenou nepřítomnost ve schůzi sněmovní, jest to podle starší nauky státovědecké pouze odpovědnost poli-

tická, nejvýše mravní, ale nikoli právní. Jest zde prý přesně rozlišovati samostatnost juristického, právníckého pojetí institucí státních od jejich prostého pojetí politického.

Rovněž když voličové první podmínkou každé další činnosti poslancovy činí stálý souhlas jeho se svými názory, jde pouze o odpovědnost politickou a mravní, nikoliv o odpovědnost právní, neboť poslanec voličům svým za své názory nikterak není právně odpověden a jeho mandát právně jest se strany voličstva zcela neodvolatelný, i kdyby poslanec voličům svým jakkoli se byl zavázal, že v případě nesouhlasu s nimi mandátu se vzdá. Závazek takový byl by právně nevynutitelný a pro soudy lhostejný.

Příslušnost k určité politické straně jest dnes u nás zcela volná, straníci jsou jako tažní ptáci, mohou putovati od strany ke straně a jejich příslušnost ke straně ani nezávisí od nějaké závazné přihlášky nebo od nuceného přístupu k určité organizaci politické či stranické. Žádný takový nucený přístup, nic podobného tomu, jako když živnostník nuceně musí být členem živnostenského společenstva nebo advokát závazně musí být členem komory advokátní. Voličové jako tažní ptáci přebíhají úplně volně, a právě při této přebíhavosti podává se pak znamenitá příležitost k rozvinutí agitáčních schopností některé obratné politické strany, jak získati co nejvíce přeběhlíkův od druhých stran. Kdyby volič nemohl volně ze strany vystoupiti a od ní odpadnouti, kdyby příslušnost ke straně byla závazná, zbylo by pro stranickou agitaci jen malé pole a ovšem možná, že zuřivé předvolební agitáční boje by pak přestaly.

Ale právě v té naději, že konservativec dneška může být radikálem zítřka, že dnešní liberál bude zítra urputným reakcionářem, spočívá celá agitáční síla stran: smýšlení voličovo při volbě projevuje se neodvisle od příslušnosti k určité politické straně, může jít s ní nebo proti ní, a agitaci nejvíce na tom záleží, jak zvuklat v přesvědčení co největší množství voličů, aby šli proti své dosavadní straně.

Jako celek společenský politické strany nejsou tedy nikterak organicky uzavřeny. Trvá stále přebíhání straníků ze strany do strany, stále kolísání a kolotání neboli fluktuace. Majorita dnešní bude zítra minoritou, menšina dneška bude většinou zítřka — straníci stále mění stranu, ať ke kterékoli straně patří. V této pružnosti a stálém proudění stranických poměrů spočívají také naděje všech minorit, takže často se říká, že nejdůležitější právo minority jest pokoušeti se, aby se stala majoritou. Živly stále přebíhající ze strany do strany přibírá si obratná a působivá menšina, dobře vedená schopnými vůdci, tak dlouho, až to dojde výrazu při volbách a dosavadní menšina se stane většinou. Cizí pozorovatelé také často velebí Anglii, jak tam tato pružnost stranické politické soustavy se dobře osvědčuje: fluktuující řady voličstva stále přebíhají tam mezi dvěma (po případě mezi třemi) politickými stranami (mezi stranou konservativní, liberální a stranou práce) a podle stále měnící se většiny voličské mění se i vláda, jejíž otěže postupně přecházejí do rukou jednou konservativních, podruhé liberálních, až po třetí jsou obě tyto strany náhle ve vládě vystřídány stranou práce. Tím prý se vysvětluje, jak zní další chvála anglických poměrů, že tam vládnoucí většiny bývají zdržlivé, nedráždí menšin, neboť většina musí mysliti na to, že zítra bude menšinou a nesmí sobě ani přebíhavé živly z menšiny svévolně odraditi. V Anglii ovšem se vůbec snáze vládne, když tam politických stran jest tak málo a jsou poměrně veliké a silné. Vláda se má oč opráti.

Tradicionální líčení poměrů parlamentarismu anglického, kde dvě politické strany, přibližně stejně silné, střídají se u vládě, náleží dnes ve státech jiných již pouze do říše obrazův ideálních. Skutečné poměry jednotlivých států převýšily již onen obrazec. Ve většině států jest příliš mnoho politických stran, tak že vládnoucích stran není vůbec: žádná strana sama vládnouti nemůže. V parlamentě většinou se vládne jen za pomoci koalice či kartelu, jen za pomoci bloku, unie, svazku menších politických stran. Mluví se o levém nebo pravém bloku, o opozičním nebo vládním kartelu,

o kompromisech koalice. Než však i s mnohé jiné stránky parlamentarism kontinentální odchýlil se již leckdy od ideálního obrazce parlamentarismu anglického, kde straně, při volbách zvítězivší, náleží utvořit ministerský kabinet a vládu, kde tedy jest pak jediná vládnoucí strana, odpovědná a silná.

Ovšem poučka o stálé fluktuaci či proudění politických stran může platiti jen při výlučně politickém rozčlenění obyvatelstva státu a ve státě, kde jsou pouze rozdíly politického přesvědčení, kde všichni občané jsou národnosti jediné, jako v Anglii nebo Francii, nikoli však ve státech národnostně smíšených. Ve státech, kde žije více národností, kde tedy nastává rozčlenění politických stran také podle národnosti, nemůže býti již fluktuace takové: dnešní Polák těžko může býti zítra Italem, takže přebíhání může trvati jen uvnitř stran jednotlivé národnosti, kdežto na venek strany politické bývají národnostně pevně ohraničeny; konec konců Chorvaté vždy hlasovati budou s Chorvaty spíše proti jiným stranám království jihoslovanského, kde strany chorvatské stejně každé přehlasování se strany srbské cítily by jako potlačování při vyvinutém tamějším národnostním citu a živosti jižního temperamentu. Tam, kde schází národnostní jednota, jest rozhodování parlamentu většinou vždy mnohem choulostivější, neboť anglické parlamentní představy o rozhodování většinou spočívaly na základní myšlence jednoty anglického národa. Různé národnosti přirozeně posuzují věci veřejné podle různých předpokladů, jsouce ovládány různými názory podle rozdílných poměrů životních, kulturních a hospodářských.

Politická fluktuace čili volně přebíhání straníků vládne u nás při volbách jen co se týče voličův. Poslanci již volně přebíhati nemohou. Přísná disciplína strany žádá od poslance stálé příslušenství ke straně i v otázce jeho hlasování. Zavedena tak byla soustava ztrnulosti: poslanec musí hlasovati podle toho, jak vedení strany kázalo, nesmí míti vlastního a lepšího politického osobního přesvědčení. Poslanec, jenž by proti své straně hlasoval, bude ze strany vyloučen

a volebním soudem zbaven svého mandátu. Vylučování ze strany nemusí se ani vždy díti z čistých důvodův ideálních. Padesátiletá strana, zcela získaná vládními sliby, vyloučí z klubu i ze strany pět svých členů neodvislých a nezištných, kteří hlasovali proti své straně třeba z důvodů zcela čestných. A přece tyto nezištní mandátů svých podle dnešního rozhodování soudu volebního budou zbaveni. Myslílo se, že zárukou ne-strannosti volebního soudu bude, když tento tribunál bude volen sněmovnou poslaneckou.

Bude-li však soud volen, nezlepší se nikdy mnoho. Volený soudce nebude vynášeti rozsudky, nýbrž prokazovati služby. Rozmyslí si, když v poslanecké sněmovně do volebního soudu volí se podle klíče jednotlivých politických stran a když tedy za člena tohoto tribunálu zvolen byl právě jen určitou politickou stranou, aby ve svém budoucím rozhodování postavil se proti straně, která jej tam byla zvolila. Lepší by bylo, osadit volební soud nejvyššími soudci z povolání, kdež pak nejvyšší soud sám podle zcela zvláštních přísných podmínek určil by toho, jenž ze zcela oprávněné ctižádosti na nejvyšší místa soudcovská hodlá kandidovati. Nesesaditelnost soudcovská nechrání sice proti určitému způsobu odvislosti od ministra, zastupujícího určitou politickou stranu vládní většiny, ale tato odvislost nemůže nikdy býti tak veliká, neboť za porušení soudcovské neodvislosti jest ministr spravedlnosti parlamentu odpověden a uplatňování ministerské odpovědnosti, i když děje se pouhými interpelacemi, může se státi naproti celé vládě zbraní velice ostrou. Naproti tomu za nálezy soudu volebního není odpověden nikdo. A právě tento nátlak většiny poslaneckého klubu na přesvědčení jednotlivého poslance a vnucování jemu mínění většiny pod hrozbou ztráty mandátu musí u nás dnes odraditi a odstráti hlavy samostatně myslící od politické činnosti. K čemu tvořiti si vlastní úsudek, když klubovní většina závazně rozhodne, jak se má hlasovat? Z toho rozmáhá se pak neúčast, nedostatek snahy a zájmu i pocit neodpovědnosti v našem životě veřejném.

II.

Politické strany součástí ústavy.

V tomto směru dnes zvláště jest upozorniti na stanovisko teorie t. zv. normativní, jejímž zakladatelem a hlavou jest profesor university vídeňské Hans Kelsen; u nás pak zvláště profesor university brněnské František Weyr zjednáva nauce této nové přivržence. Obsah úvah uvedené teorie, dnes na mnohých stranách již dosti uznávané, jest v podstatě tento:

Demokracie podle základní myšlenky svojí jest taková forma státní a společenská, při které společná vůle a společný řád tvoří se od podrobených, t. j. od lidu a prostřednictvím lidu. Demokracie znamená zde tedy totožnost vůdců a vedených, znamená panství lidu nad lidem.

Avšak uvnitř celého onoho davu těch, kdož svá volební politická práva skutečně vykonávají a mají tak účast na tvoření státní vůle, jest třeba ještě dále rozeznávati: jedni zcela bezmyšlenkovitě a bez vlastního úsudku následují vůdce svých stran, druhí, a těch je méně, udávají vědomě směr státní činnosti samostatným výkonem práva volebního a přibližují se tak nejvíce ideálu demokracie.

Pro dav voličstva ve skutečnosti potřebí jest vedení a vůdcův.

Odtud stoupá význam organisace a vedení stran politických, jež slučují občany stejně smýšlející, aby jim zajistily skutečný vliv na vytváření poměrů veřejných. Moderní demokracie spočívá zcela na politických stranách; tyto vystupují dnes ponejvíce ve formě zcela volných sdružení, nemajíce namnoze zcela žádné právní existence, ale přece jim náleží pod-

statný díl účasti na tvoření vůle státní, neboť ony připravují přece směrodatně onen pochod, jímž berou se práce sněmovní, a dávají podnět k sněmovní činnosti; přípravná činnost stran politických vystupuje právně na povrch ve sněmovně a zde jednotně jest řízena.

Odtud čím silnější jsou snahy o uskutečňování demokratického principu, tím častěji vyskytuje se úsilí, aby i strany politické byly právně zařízeny jako řádný činitel ústavní, aby jejich zřízení, jež dnes pozůstává pouze fakticky, bylo upraveno také právně; strany politické nechť stanou se též ústavně a právně tím, čím dávno jsou ve skutečnosti, fakticky: strany politické nechť stanou se řádnými orgány pro tvoření se státní vůle!

S tohoto hlediska vyskytují se dokonce dnes i návrhy, aby též vůdcové stran opozičních placení byli z prostředků státních, stejně jako vůdcové stran vládních, kteří jsou právě ministry. Oposice, státem placená, byla by nejlepším svědectvím toho, že i strany opoziční jsou ústavně nutné orgány státní, sloužící k lepšímu projednávání všeobecných záležitostí státních. Oposice tím, že kontroluje vládní většinu, působí, že většina si stále musí dávat pozor, aby neklopýtla, nesmí ukazovat oposici slabiny, a o to zákony budou lepší a pečlivěji pracovány. Má tedy i oposice zásluhu o dokonalejší zákony, o povznesení prací parlamentních, i jest ústavně nutna.

Učinit strany politické právně a ústavně nutnými státními orgány znamenalo by další krok na pochodu, jež národní hospodáři nazvali „racionalisace moci“. Jest zjevna stále větší účast politických stran na životě státu, kdež „racionalisace moci“ pokračuje stejně s demokratizací moderního státu. Vlastně by prospěch demokracie žádal úplné zestátnění politických stran a platit vůdce jejich (a to i opoziční) jako úředníky státní.

Racionalisace moci není však dnes ještě přiznána a strany politické celkem nejsou ještě uznány za nutné ústavní orgány státu, naopak, státní zákonodárství

i správa oficiálně okázale ignorují skutečnou existenci politických stran, zákonodárství státní i správa politické strany zanedbává, po případě někdy i jejich spolupůsobení ostře odmítá; zvláště správa nařiká na vedlejší vládu, ba spoluvládu politických stran, nařiká se na přepolitování veřejného života, že jakýkoliv akt administrativních úřadů podrobován jest stálým intervencím a dodatečným kritikám onoho volného ne-souvislého spolku, jakým jest dnešní politická strana.

Obtíže pro racionalisaci moci jsou v dnešním veřejném mínění dosud značné a vydat soustavu státní administrace v ruce zákonem organisovaných politických stran podobně jako v zákonodárství, zdá se dosud být na pováženu.

V odmítání stran politických jakožto nutných ústavních a právních orgánů spatřuje nauka jmenovitě poslední doby nepřátelství proti demokracii vůbec. Občan osamocený nemůže mít politicky žádného skutečného vlivu na tvoření se státní vůle, tak že demokracie jest teprve tehdy možna, až se občané za účelem účasti na vůli státní sdruží pod různými politickými hledisky v jednotlivé různé politické strany. Mezi občana a stát vstupuje společenství politické strany, která soustřeďuje stejně smýšlející ve sdružení jednotlivých občanův. Demokracie jest možna jedině prostřednictvím politických stran, demokracie jest nutně a nezbytně státem politických stran.

Kdo jest proti politickým stranám, jako když dříve monarchie konstituční oblibovala si diskreditovati politické strany, podle normativní nauky podniká tím jen zakrytý tah proti demokracii. Říká se sice, že politické strany jsou něco podstatně jiného než stát, že prý jsou pouhým společenstvím skupinových zájmů a že proto založeny jsou pouze na sobectví a ziskuchtivosti, kdežto stát musí představovati zájem obecný a musí tedy státi nad zájmovými skupinami, t. j. nad politickými stranami, jež znamenají pouze organisaci různých zájmových skupin.

Než naproti tomu poukazuje nauka normativní na skutečnost, že strany politické nepředstavují pouze skupiny různých zájmův, nýbrž že dělí se často také podle momentů čistě duševních a proudů kulturních, podle různého názoru světového, jenž nespočívá na stranické ziskuchtivosti ani zdaleka; ovšem žádná strana politická nesmí se příliš vzdalovati půdy skutečných zájmů, protože každá strana musí přece dělati praktickou politiku, nikoli zabývati se teoretickými úvahami. Se snahami o praktickou politiku ovšem souvisí, že každá strana politická touží po moci, že musí umět rozvíjet svůj mocenský aparát; pak ovšem na konec každá vládnoucí strana musí mít určité přesné cíle.

Panující strany hledí stávajícího řádu právního co možno plně využít, jej udržet a chránit, i hájí jej všemi po ruce jsoucími mocenskými prostředky; strany, které chtějí teprve se vyšinouti, dokazují potřebu řádu nového a dosaditi chtějí nový řád na místo starého. Členové strany a voličové přejí si, aby byly vyvozeny důsledky z programu strany, jež uznávají za správný a spravedlivý, i očekávají, že vedení strany, oceňujíc správnost programu, jednati bude tak, jak programem či naukou strany jest poručeno. Takto přece každá politická strana jest činna převahou v zájmu určité mocné panující zájmové skupiny.

Kdyby se od stran politických žádalo, že mají být pouhým nástrojem jedině všeobecného zájmu státního a solidarity všech zájmů celého státního společenství, znamenalo by to, že ideál, to co má býti, vydává se za skutečnost, to, co jest. Ideálem mělo by být, že strany mají být nástroji zájmu celostátního, ale ve skutečnosti tomu tak není a pro realistické nazírání není nikterak třeba z politických důvodů skutečnost idealisovati. Jest pouhou ilusí mysliti, že by mohl býti nějaký všeobecný celkový zájem, stojící nad stranami a nad zájmy různých skupin, že by se snad mohla vytvořiti nějaká všeobecná solidarita zájmová všech skupin bez rozdílů náboženských, národnostních, třídních.

O společenství skupinovém, vlastně tedy zájmovém, mluví se však někdy jako o správném společenství organickém, i má toto společenství organické být postaveno naproti státu politických stran čili naproti dnešní demokracii mechanické.

Ale již při zodpovídání otázky, které jiné skupiny společenské měly by být povolány za rozhodující činitele při tvoření státní vůle na místě politických stran, ukazuje se, že celé tažení dnešní proti vládě politických stran vyzní na prázdno. Nezbylo by totiž nic jiného, než úlohu, která připadá dnes politickým stranám, přiznati prostě útvarům a družstvům stavovským. A pak zájmově vyhraněný ráz těchto stavovských společenstev bude ještě mnohem silnější, než tomu jest u dnešních politických stran, protože u družstev stavovských jednati se bude především a v první řadě o zájmy materiální, o otázky hmotné. Při nevyhnutelné různorodosti stavovských zájmů společná vůle státní nemůže se tvořiti jinak než jako výsledek kompromisu mezi protichůdnými zájmy, leč že by úplně snad a jednostranně zjednal si převahu zájem jediné mocné stavovské skupiny. Dělí-li se národ na politické strany, utvoří se tím již organizační předpoklad pro ujednávání podobných kompromisů a obyčejně pak společná vůle pohybuje se ve směru středním; kdežto když naproti dnešní vládě politických stran postaví se vyhraněné zastoupení stavovské, dojde se na konec k samovládě jediné mocné stavovské a zájmové skupiny, která nikterak nebude nakloněna zastávati nějaký všeobecný zájem státní a představovati nějaké organické spojení všech zájmů a tříd. Kdo tedy jest proti politickým stranám ve státě, pracuje vědomky či nevědomky pro diktaturu jediné mocné zájmové skupiny a pracuje tím vlastně proti demokracii: demokracie jakožto stát politických stran dává vznikati společné vůli státní jedině z kompromisů vůle těchto stran, kdežto zastoupení stavovské dovede k převaze a samovládě jediné silné zájmové skupiny, ať zemědělské, měšťanské či dělnické.

Kdyby politické strany byly zákonem pevně

organisovány za samostatné a uznané činitele ústavní a kdyby podle zásady poměrného zastoupení se stranám takto právnicky organisovaným ponechal úplně celý výběr poslanců, kteří na jednotlivou stranu připadají, pak by nebylo překážky, aby oněm politickým stranám, které byly by nyní součástí ústavního zřízení země, přiznalo se také právo poslance odvolávati. Vždyť přece strany samy, jako podstatný činitel ústavní, poslance si podle poměrného počtu vybraly, mohou tedy je i odvolávati. Pak by však také politické strany nemusily být ani nuceny vyslati na celé volební období a ke každému sněmovnímu zasedání vždy osobnosti tytéž; strana by měla na vůli, když by v některém sněmovním zasedání šlo o čisté odborné otázky, vyslati si na tuto dobu projednávání a usnášení odborných zákonů také uznané odborníky ze svého středu, kteří by účastnili se jednání sněmovního jako jiní poslanci.

Tím odpadla by zase jedna častá námitka proti dnešnímu parlamentarismu, že totiž dnešní sněmovny jsou cizí potřebám lidu, že jim scházejí náležitá vědomost odborná na vydávání dobrých zákonů a že již svým složením nejsou způsobilé, aby dovedly ovládnouti tolik různorodých oborů života veřejného. Sněmovny takto cizí potřebám lidu nevyjadřují ani jeho vůli, ano pro svoji neodbornost nejsou mnoho platny v otázce dělby práce, kteráž otázka přece vždy uváděna bývala na prospěch sněmoven, za lid pracujících.

Aby zásada dělby práce s větším úspěchem mohla být sledována a prováděna, vyskytuje se za tímto účelem řada návrhů, kterak by dnešní ústřední a universální sbor zákonodárný, podle demokratických zásad zvolený a k žádné zvláštní věcné činnosti se nehodící, mohl býti přetvořen či rozložen na různé jednotlivé sněmovny odborné. Pro jednotlivé rozdílné obory státního zákonodárství a podle jednotlivých odvětví státní správy zřízeny by byly speciální odborné sněmovny, tak jako již v dnešní sněmovně pro různé obory zřízeny jsou samostatné odborné výbory (branný, ústavní, právní). Tyto odborné výbory sně-

movní znamenají již začátky speciálních odborných sněmoven, neboť veškerá vlastní rozhodující práce vykoná se v těchto výborech a plné shromáždění sněmovní slouží pak již jen za pouhý formální odhlasovací aparát.

Takové speciální sněmovny odborné nemusí ovšem učiniti ještě zbytečným všeobecný dnešní politický sbor zákonodárný. /

Vývoj demokracie záleží právě v tom, že shluk osamocených občanů rozvíjí se v politické strany a vyvíjí tím síly, jež tvoří teprve moc lidu. Uznat tedy politické strany ústavně a právně za nutné činitele znamená jen v pravdě uskutečňovati demokracii. Ústavní uznání politických stran pomůže však také, že i uvnitř těchto stran, kdež dosud vládne autokracie vůdců strany a aristokracie různých veličin, může býti demokracie lépe provedena. V dnešních politických stranách, i když mívají program sebe demokratičtější, přece jen společná vůle tvoří se pod silným tlakem autority vynikajících vůdčích osobností strany, což jest ve spojení se známou disciplinou stranickou zřízení silně autokratické, neboť disciplina strany poskytuje osamocenému voliči či členu strany zajisté jen velmi malou míru demokratického sebeurčení. Kdyby politické strany byly organisovány právně a ústavně, byly by kompetence vůdců stran vymezeny právnícky, okruh práv člena strany byl by také vymezen právnícky, vůdcové stran nemohli by provozovati takový nátlak na členy strany, nemohli by vládnout terorem, jaký dnes často provozují ve skutečnosti, neboť postavení člena strany bylo by právnícky zákonem vymezeno. Demokracie by získala odstraněním autokracie vůdců, disciplina straníků přeměnila by se v podobnou disciplinu úřední, jakou zachovávati jest úředníkům státním.

Nauka, v předcházejících vývodech vyložená, o tom, že politické strany mají podle zákona býti nutnými ústavními činiteli a přímo součástmi ústavy státu, jde podle dnešních našich představ příliš daleko. Politické strany musily by zákonem býti organisovány

jako samostatné právnické osobnosti, jako zvláštní veřejnoprávní korporace s donucovacím rázem a donucovací mocí. Každý občan po zákonu již byl by nucen vstoupiti do určité politické korporace a býti po zákonu závazně jejím členem, tak jako když každý občan státní musí míti v některé obci po zákonu své právo domovské. Změna politické strany byla by hodně znesnadněna.

Občan mohl by z ní vystoupiti jen za podmínek zákonem připuštěných, jako když úředník za určitých podmínek smí vystoupiti ze státní služby, neboť členové strany musili by po zákonu již zachovávat státní disciplinu úřední. Armáda tak disciplinovaná jest pro vládu a vůdce strany nepochybně výhodou: tak přísně disciplinovaná strana jest ve vládní koalici spolehlivou a v opozici pevně soustředěnou pod svými vůdci.

Jen pro občana jeho po zákonu povinné přiznání se ke straně přinese další vázanost a nesvobodu: národ především miluje také přece jen svobodu, a pak coby jest dnes již nářků na vázané kandidátní listiny, které voličovi překážejí ve volném výběru jeho zástupcův! I když volič bude po zákonu vázán být členem určité politické strany, jest přece nemožna nějaká záruka, že volič také při tajných volbách svoji stranu bude voliti — to by volby musily být veřejné a ústní, ale pak by to již nebyly vůbec žádné volby, nýbrž prostě úřední, předem rozhodnuté jmenování poslanců voličstvem podle pokynu vedení strany. Takový nátlak byl by krokem zpět. Při tajných písemných volbách volič odevzdá buď prázdný lístek nebo bude volit jinou stranu a bude pak členem své strany jen podle zákona a podle jména. A nucení voliče, aby podle zákona musil být členem některé politické strany, podporovalo by zase zbytečně stranickou neupřímnost.

V národě jest třeba vždy ještě dalšího rozlišování; třeba jest ještě rozlišovati mezi počtem občanů, politicky oprávněných, a mezi oním počtem těchto občanů, kteří svá politická práva také skutečně vykonávají; počet tento řídí se stupněm politického zájmu občanstva

a vždy bývá dosti těch, kdož svých politických práv nevykonají a nedbají a potřebují ještě sami výchovy k demokracii. A také dosti jest občanů, kteří svých volebních práv nevykonávají z nechuti k panujícím politickým stranám a ze znechucení nad všeobecnými politickými poměry. K čemu pak tyto občany nutiti zákonem, aby musili se přiznati za členy určité politické strany? Odevzdali by stejně prázdné lístky.

Zestátnění politické strany tak, jak zestátnění politických stran s monopolisací státní moci v ruce jediné strany jest provedeno v Itálii a přísně uzákoněno v Rusku, jest v jiných státech velmi těžko, neboť není k tomu všude týchž všeobecných společenských podmínek. Ostatně výsledků onoho zestátnění radno jest ještě vyčkati.

Ve většině států prozatím stačí ponechati politickým stranám dosavadní jejich úlohu, totiž aby před volbami předkládaly lidu své programy, rozdělily lid podle nich a též doporučily mu vhodné kandidáty. Může-li se velké množství hlasujícího lidu vyjádřiti o otázce jemu předložené pouze hlasováním jen kladně nebo záporně, musí někdo připraviti programové otázky, a jde-li o současné volby, tedy vybrati a představit kandidáty. V malých skupinách, jako v obci, mohou tak činiti i jednotlivci, ale ve velkých bude třeba značné podpory a souhlasné spolupráce většího sdružení občanů stejně smýšlejících. V tom spočívá hlavní užitečnost a význam stran politických. Mají připravovat program pro sporné otázky, o kterých voličstvo má vyjádřiti své mínění, a mají jemu navrhovati kandidáty pro volby.

Podstatnou úlohou podle zásady dělby práce politických stran má býti, aby snažily se soustředit veřejné mínění a připravovaly sporné otázky programové pro rozhodnutí voličstva. V tom jest také podle současné nauky ospravedlnění jejich existence. Jako prý advokát obhájí a dokazuje před porotou, tak politické strany mají činiti před soudem voličstva; budou ovšem vystaveny větším pokušením, neboť v politickém zápasu náchylnost k přehnané kritice

protivníka podává se sama sebou. Politické strany snadno také mohou svého vlivu u voličstva zneužívat. Politické strany uplatňují vždy také skutečnou moc a mohou ji uplatňovati v dobrém i špatném směru, mohou ji zneužívat tím, že slibují rozděliti mezi své přívržence státní úřady, jejichž udělování nemělo by podléhati působení stranického. Zneužívání takové jest velmi časté a nával voličů ke stranám velikým a mocným, které po volbách při sestavování příští vlády budou míti k rozdávání spoustu míst, často odtud bývá pochopitelný. Obranu zde poskytnouti mohou jen prostředky čistě duševní: poctivost straníkův a čistota vůdcův!

III.

Nauka o vládě parlamentní.

Ve státech evropských nejvyšší vláda náčelníka moci výkonné, ať panovníka ať presidenta republiky, projevuje se v tom, že náčelník či nejvyšší nositel moci výkonné má právo jmenovati a odvolávati ministry. Ovšem ve skutečnosti oprávnění náčelníka exekutivy jmenovati a propouštěti ministry jest omezeno celou soustavou pravidel a podmínek, které právě tvoří podstatu vlády parlamentární.

Za hlavní a podstatnou zásadu vlády parlamentární pokládá se především skutečnost, že ministři smějí býti jmenováni pouze z oné strany politické, která má většinu v parlamentu, po případě většinu pouze ve sněmovně poslanecké, lidové, neboť pravá váha odpovědnosti ministrů za jejich vládní akty spatřuje se pouze v jejich odpovědnosti naproti komoře dolní. Odtud zpravidla se žádá, ač v ústavách nebývá tak řečeno a neplatí to za podmínku vždy nevyhnutelně zachovávanou, že i ministři sami musejí býti členy sněmovny poslanecké, nebo někdy aspoň členy komory horní, spojujíce takto činnost a členství ve sboru zákonodárném se svým postavením nejvyšších úředníků moci výkonné.

Ministři jsou tedy obyčejně jmenováni z vůdců většiny sněmovní, zvláště ve sněmovně dolní, a tito vůdčové jsou současně nejvyššími úředníky ve státní správě. Jmenování vůdců většiny ministry často označováno bývá tak, že zde jde ve skutečnosti o volbu za ministry; i když není zde formálního způsobu volby, přece tím, že sněmovní většina volí si své vůdce, volí tím zároveň již příští ministry. A každý

volič, který při volbě hlasuje s většinou, ví, že tím již spolurozhoduje i o osobnostech příštích členů vlády, z většiny sněmovní vybírané.

Vláda parlamentární předpokládá soustavu reprezentativní, jejímž jest jen dalším stupněm vývojovým; v zemích diktatury, kde není soustavy reprezentativní a kde, jako v Itálii, právě moc politických stran v soustavě reprezentativní měla býti zlomena monopoli- sací státní moci v ruce jediné vládnoucí národní strany, nebude tedy také vlády parlamentární, jež tvořila by jen výbor sněmovní většiny. Republika Polská pak podává příklad dosti poučný o nesnážích parlamentní vlády.

Podle anglické soustavy vlády parlamentární hlava státu nemá svobodnou volbu svých ministrův, zrovna tak jako nemá vůli předepsati jim směr politický, který mají sledovati. I osobnost ministerského předsedy jest určována sborem zákonodárným, neboť podle všeobecně zachovávaného politického pravidla anglického jest jím vždy vůdce většiny ve sněmovně poslanecké. Vždyť po každé ve straně politické, která má převahu ve sněmovně poslanecké, převládajícím to oddělení sboru zákonodárného, nalezne se osobnost, určená hlasem strany za jejího vůdce a tím i důsledně za ovladatele osudů národa. Ve skutečnosti mají tedy takto v Anglii podle tamější nauky nejvyššího úředníka, ministerského předsedu, taktéž voleného, stejně jako Amerika má svého zvoleného nejvyššího magistráta: jenže anglický nejvyšší magistrát liší se od amerického tím, že není zvolen přímo lidem, nýbrž pouze poslanci, zástupci lidu sice, ale jen těmi, kteří tvoří jeho politickou stranu. Jest to prý příklad volby o dvou stupních (na prvním stupni voličové zvolí poslance, na druhém poslanci většiny určí svého vůdce za předsedu vlády), jak přední zástupcové anglické státoprávní nauky se vyjadřují.

Skutečnost, že ministr musí náležet některé z obou sněmoven, spočívá ve většině států, i v Anglii, na pouhých ústavních zvyklostech. V tom, že ministr

musí být členem sněmovny, zaručuje se rovnováha a jednota sil. Ministři zůstávají si tak stále vědomi, že jsou služebníky sněmovny a jí zastupovaného národa, neboť jejich odpovědnost může jim být každé chvíle učiněna citelnou; jednak soustředí se takto jednotně a současně v jejich rukách vedení zákonodárství i správy i všeobecný přehled obou oborů.

Vytvoření ministerstva parlamentárního, které najednou a současně vede zákonodárství i správu a nastupuje i padá podle vůle sněmovní většiny, nebývá vědomým výtvozem nějakých vydaných zákonů a nebylo také předem vymyšleno, nýbrž je jen nutným a postupným výsledkem určitých politických poměrů. Ministerstvo vývojem poměrů stalo se sice služebníkem sněmovny, neboť ta může je přinutit k odstoupení projevem nedůvěry a nepovolením finančních prostředků, ale nelze říci, že by bylo vůbec jen poddaným sněmovny: vždyť může poradit a přičinit se o její rozpuštění, odvolat se rozpuštěním k voličstvu a vyzvat tak lid k nejvyššímu rozhodnutí.

Než brzo dochází k převaze, a to jen sněmovny poslanecké, dolní.

Sněmovna poslanecká sama osobuje si záhy často i některá práva samé vlády, vláda také, nechce-li sama převzít odpovědnost za určité jednání, žádá k němu souhlasu této sněmovny, poslanecká sněmovna osobuje si stále více přednostních práv naproti sněmovně horní, až poslanecká sněmovna sama stává se svrchovanou v zákonodárství i ve finanční správě, v kontrole ministerstev i celé správy; stává se však svrchovanou i ve vedení celé politiky: svrchovanost její projevuje se v tom, že sněmovna tato sama kdykoli svým projevem nedůvěry může vládu sesadit. V této výhradné převaze sněmovny dolní, poslanecké, jest další znak vlády parlamentární.

Soustava parlamentární vlády platí za nejjistější způsob, kde a kterým vynikající talenty politické mohou zajistit si pro sebe místo ve státní exekutivě, vyškolí se v praktickém umění vládnouti a v povin-

nostech praktického státníka. Vyškolí se v ministerstvu současně jako v nejvyšší státní radě a zároveň jako v direktoriátu, ředitelně, veliké politické strany. Neboť ministerstvo sestaví se z vůdců většiny a mezi nimi udává směr ministerský předseda.

Ministerský předseda sám na konec určuje předměty, které se v ministerské radě mají projednávat, a řídí i zakončuje debatu. Jednání kabinetu je tajné přes to, že jde o nejvyšší statky národa, jichž jednání se týká. Pro jednání kabinetu obyčejně není žádných předepsaných forem jednání, žádného zákonem předepsaného jednacího řádu; zachovávání určitých forem jednání jest pouhou zvyklostí, aniž jejich porušení přivádí nějakých zákonných následků. Politiku udává jen ministerský předseda.

Nejdůležitější funkce každé skutečné vlády, velení nad vojskem, vedení politiky zahraniční, ochrana života a majetku, jsou ponechány důvěrníkům většiny onoho zákonodárského shromáždění, kteří utvoří ministerstvo a své povinnosti plní za stálého obtěžování a stálých útoků menšiny, vydání jsouce nájezd! dům oposice. Tato náleží také k parlamentární vládě-

Zásady vlády parlamentární jsou tyto:

I. kolektivní, společná odpovědnost politická celé vlády sněmovně;

II. ztrátou důvěry ve sněmovně ztrácí vláda úřad; rovněž tak jednotlivý ministr;

III. všichni členové vlády jsou podřízeni jejímu předsedovi, jenž je náčelníkem celé moci vládní a správní a jejím představitelem naproti národu a lidu.

Solidární, společná odpovědnost vlády jako důvěrného výboru sněmovní většiny vede k tomu, že ministři jsou odměňováni a trestáni nikoli za jednání vlastní, nýbrž také za jednání svých kolegů. Ministr, jenž odbor svůj skvěle spravoval, může být zbaven úřadu za to, že jiný ministr svůj úřad vedl nedbale. Tak žádá solidarita vlády parlamentární.

Zásada parlamentarismu o vládě většiny se ruší, když strana, dosáhnoucí při volbách většiny

v národě, bez příčiny se zdráhá převzít vládu nebo odpírá podporu dobré vládě, stojící nad stranami. Na takovou zdráhavou, byť sebe větší stranu, parlamentarism stejně spoléhat nemůže, protože strana, jež není si vědoma své politické odpovědnosti, nedovede žádnou vládu být oporou nutnou a tak pevnou, aby vláda mohla jednati co nejlépe v zájmu celého státu. I velká strana politická celý parlamentarism takto jen ruší. Vítězná strana, která nechce převzít vládu, vymlouvá se obyčejně na svůj program, v němž pro vůli strany udány jsou již zředeu stanovené pevné předpisy. Kdyby strana vládu převzala, pak prosté denní skutečnosti státního života jsou s to daleko ji zahrnati od oněch programových, předem stanovených pouček. Strana jest proti daním spotřebním, ale převezme-li vládu, musí naložiti miliony nových, protože rozpočet státní na nich spočívá a bez nich vláda vedena býti nemůže, strana ve vládě musí zavésti úsporná opatření ve státní správě na úkor svých straníků, musí vypláceti subvence na účely (třeba církevní), jež dříve jako oposice ostře napadala; strana vládnoucí pod tlakem skutečností státního života uchyluje se denně stále více od svého programu, musí dát často co den odhlasovati opatření v lidu neoblíbená, a tak strana ztrácí stále na popularitě u voličstva, postupně ztrácí hlasy a octne se v nebezpečí, že nevyhraje příští volby, čehož se ovšem každá strana silně zalekne.

Obava o příští volby určuje jednání strany, strana nechce převzít ministerstvo, ježto vládními opatřeními mohla by se stát nepopulární a prohrát příští volby: bylo by tedy pro parlamentarism (paradoxně) lepší, kdyby žádných budoucích voleb vůbec nebylo, aby se jich strana nemusila báti, aby většina mohla ministerstvo převzít; kdyby tak mandáty poslanceké byly doživotní nebo aspoň do té míry dlouhodobé, že by strana nemusela se hroziti příštích voleb, mohla by klidně vládu převzít a pak parlamentarism v zemi byl by trvalý. U vesla by stále byly tytéž osobnosti, vůdcové vládnoucí strany a většiny. Parlamentarism měl by neměnitelnou stabilitu, vláda měla by stále za sebou

pevnou, nerozbornou většinu, všeho by mohla dosáhnouti a nic by se nebála příštích voleb. Jaký by to byl parlamentarism s doživotními mandáty poslancekými bez voleb a s doživotní vládou, není těžko říci; voličstvo brzo by se nasýtilo neomezené despotie sněmovní většiny, a když by nemohlo kojiti se naději na příští volby, připravilo by raději půdu nové diktaturě i uvítalo by pak s radostí den, kdy diktátor je podobné sněmovny bez voleb zbaví.

Obavy o výsledek příštích voleb určují však často i jednání politických stran, u vlády a ve vládní většině jsoucích. Většina vládních politických stran považuje sněmovní zasedání a celou sněmovní práci jen za vítanou příležitost, jak připravit si a zajistit výhru příštích voleb. Milejší jsou stranám úspěšné budoucí volby než nevděčná a někdy nepopulární práce sněmovní, spojená stále jen s odhlasováním zvyšovaných břemen daňových. A tak strana, sloužící ve vládní většině, když má se odhlasovati neoblíbená předloha, která mohla by míti za následek ztrátu hlasů při příštích volbách, raději z vládní většiny narychlo vystoupí, ať se tím třeba dosavadní vláda rozpadne; taková strana, z vládní většiny uprehlá, vrátí se do ní zpátky teprve tehdy, až zlo bude zažehnáno, buď že předloha mezitím byla odhlasována bez přičinění nevinné této strany, buď že byla vzata zpět. Podobný útěk z vládní většiny narychlo před určitou předlohou bývá pozorovati zvláště před uplynutím volebního období nebo před očekávaným rozpuštěním sněmovny: strana chce ukázat voličstvu, že nemá žádné účasti na neoblíbené předloze.

Bude-li na konec z ohledů státní nutnosti, ježto stát nemůže zůstati bez vlády, sestavena vláda z menšiny, když zvítězivší většina odmítla ministerstvo utvořiti, bude nyní přece zase tato netečná většina útočiti na nově sestavenou vládu a ji potírati všemi prostředky s onou tvrdohlavou nesnášlivostí, jíž tak často se vyznačují právě strany velké, výborně disciplinované, jdoucí poslušně.

Hodně se dnes množí vlády koaliční. Jsou totiž v parlamentarismu evropském případy, kdy i strana při volbách zvítězí, ačkoli má ve sněmovně nepochybnou většinu, zřekne se svého nároku býti jedinou vládnoucí politickou stranou a s tím též oprávnění utvořiti ministerstvo, parlamentní vládu. Jsou případy, kdy strany při volbách zvítězí umluví se, aby v zájmu země raději utvořeno bylo koaliční ministerstvo vedoucích osobností.

Ve státech parlamentarismu obvyklým jest dělení politické strany na vládní pravici a opoziční levici, na strany vládní a opozici. Jmenovitě opozice pokládá se za nezbytnou součást parlamentárního inventáře, ježto by bez ní vládnoucí sněmovní většina příliš zbujněla a záhy přerostla by přes hlavu i vládě, jež přece vládnouti má v zájmu státu celého. Opozice důsledná a obratně vedená znamená nepochybně záruku i ochranu naproti špatnému vedení vlády, ale přináší zase nebezpečí, že příliš snadno může jí býti zneužito k účelům stranickým, k pomstě za osobní hořkosti a ke křivému obviňování při vyřizování různých osobních účtů. Snadno může využívat lidových vášní a obliby davu k účelům několika vůdců. Toto nebezpečí mírněno jest jen tím, že opozice sama stojí zase pod kontrolou sněmovní většiny, tisku a veřejného mínění národa. Nebezpečí, že by opozice mohlo býti zneužíváno k účelům osobním, mírněno je také dále skutečností, že v případě jejího úspěchu musí být každé chvíle připravena převzít sama vládu na místě vlády poražené.

A nyní vůdcové opoziční v zájmu důslednosti musí jako členové nové vlády sami pokusiti se o praktické provádění oné politiky, kterou jako opozičníci zastávali. Vyhlídka na to, že jednou sami v úřadě budou musiti provádět, co navrhovali, povede všechny vůdce opozice již za jejich opoziční činnosti k střízlivosti a umírněnosti. Naděje, že sami stanou se členy vlády, oslazuje jim „trpký chléb opozice“, jako zase obava, že jednou sami budou mravně nuceni převzít povinnosti vládní, předem již omezuje možné

jejich výstřednosti. A tak spravedlivá a rozvážná opozice nazývána bývala „závažím ústavy“. Opozice musí však být spořádaná, t. j. musí stát pod pevnou disciplinou svých vůdců, jako strany vládní stojí pod vůdcovstvím vlády. Bez skutečných a schopných vůdců bude opozice prázdným řečením; vůdcové nesmějí jimi býti pouze podle jména, nýbrž musí pevně držeti v rukou celou organizaci strany.

Vůdce opozice nemá zbytečně křiviti a mařiti dobré úmysly vládnoucích ministrů, nemá se dát propůjčovat k tomu, aby za každou cenu odporoval pokroku zákonodárství, jež jednáním ministrů má být uskutečněn; má spíše snažiti se jen o to, jak při každém projednávaném předmětu co možno zajistit volnost slova a otevřenost debaty; je-li toto zajištěno, může směle pomoci ministrům a usnadnit jim práci s pokrokem dobrého zákonodárství, byť i se svého stanoviska neschvaloval všech opatření vládních.

Vůdce opozice má být vždy vybírán již podle svých vynikajících vlastností osobních, aby byl způsobivým převzít jednou předsednictví vlády pro případ, že by opozice dostala se k moci a byla nucena sama převzít řízení státních a vládních záležitostí. Vůdce musí jednak vynikat pevností a energií, aby ovládl a znovu vždy získal podporu zástupu svých přívrženců, jednak musí jako příští ministerský předseda vynikat rozvahou a znalostí věcí státních, které v příští vládě má opatřovati. Tohoto úkolu není sobě opozice vždy vědoma.

Jsou také případy, kdy i opoziční strana, dosáhnoucí většiny při volbách, přímo odepře utvořiti vládu a účast na ní, ať již z nedostatku pocitu odpovědnosti, ať z obavy před ztrátou hlasův u voličstva, jemuž opoziční strana, nyní u vlády jsoucí, nemohla by splniti své předvolební sliby. Jest něco jiného převzít odpovědnost za řízení velkého složitého státního stroje s jeho nevyzpytatelnými protichůdnými silami a zájmy a něco zase jiného jest útočiti všemi prostředky na vládu, u vesla jsoucí.

Takové jednání oposice, odeprít účast na vládě přes to, že strana opoziční dosáhla v národě většiny, zvlášť vychází-li od strany velké, disciplinované, jež princip parlamentarismu má jinak v programu, nemůže nikterak prospěti ideám parlamentarismu; naopak, jej podlamuje, zeslabuje, po případě ničí. Oposice má zachovávat určité vzájemné ohledy. Jenom z oné skutečnosti již, že kdyby takových vzájemných ohledů a slušností mezi politickými stranami nebylo, pracoval by celý zákonodárny stroj jen s velkými obtížemi a za stálých otřesů. Proto na usnadnění práce se podobné ohledy a zvyklosti vyvinuly a zachovávají se většinou i menšinou.

Hlavní ohled, který menšina naproti většině má zachovávat, jest ten, že menšina nesmí pracovat terorem, že nesmí sáhnouti k obstrukci. Pod jménem obstrukce rozumí se stálé zdržování parlamentního jednání, a to buď převrácením smyslu předpisů jednacího řádu nebo rušivým chováním se proti řádu a disciplině domu. Obstrukce technická, mařic vytváření sněmovní a státní vůle, ničí smysl a ducha jednacího řádu sněmovního; není však za všech okolností zavržitelná, neboť často bývá jen prostředkem, kterým menšina vzpírá se bezohlednému panství většiny za tím účelem, aby sněmovní vůle naklonila se ve směru kompromisu mezi většinou a menšinou. Taková obstrukce nechce ještě za každou cenu znemožniti tvoření sněmovní vůle, nýbrž vzpírá se pouze tomu, aby majoritní princip nebyl ztotožňován s bezohledným panstvím většiny.

Menšina obstrukcí na nějakou dobu zastaví sněmovní stroj a hledí znemožniti jeho usnesení. Může při tom pracovat ještě prostředky, které podávají se jí z jednacího řádu, jako protahování jednání dlouhými řečmi, návrhy na hlasování podle jmen, návrhy pilné, které projednány býti mají před ostatními předměty denního pořádku. To jest obyčejná obstrukce technická, kdežto může býti také obstrukce násilná, když menšina maří sněmovní jednání přímým či nepřímým užíváním násilí (hluk, rozbíjení zařízení sněmovního).

Násilná obstrukce znamená porušení předpisů zákona trestního; jest prostým terorem.

Náchylností k teroru netrpí však jen strany opoziční nebo jen sněmovní menšiny; práci terorem často pozorovati jest též uvnitř vládních stran většinových. Každá velká strana politická uvnitř svého složení rozpadá se obyčejně sama zase na většinu a menšinu, má své levé křídlo radikální a své pravé křídlo konservativní; tyto frakce uvnitř vlastní strany navzájem se potírají a živly radikální rády pracují terorem či stupňovaným tlakem naproti pravici ve vlastní straně. Ve sborech zákonodárných často situace bývala taková, že určité krajní, radikální křídlo vládní strany či většiny svými požadavky nikterak umírněnými, naopak stále více přeháněnými, začalo vykonávat takovou moc na všechny vůdce vládní většiny, kteří neodvážili se odporovati, že tento vliv krajních levých stran jednak byl v příkrém nepoměru k jejich početnosti, jednak snadno dosahoval výsledku, který byl ve zřejmém nesouhlasu s pravým veřejným míněním většiny obyvatelstva země. Ostatní vládní strany staly se zcela odvislé od tlaku radikálních požadavků svého krajního levého křídla, bály se o svou popularitu, neodvážily se krajním oněm požadavkům odporovati ani jich odeprít, i když to bylo na škodu země; vláda, sestavená z vůdců většinových politických stran, byla slabší a slabší, připouštěla rostoucí zasahování svých radikálních politických frakcí do podrobností státní správy a pomáhala jí tak zvolna rozkládati. Od tohoto tlaku krajních stran, jsoucích v menšině, chtěla někde diktatura stát osvoboditi: administrativní diktatura proti diktatuře radikální parlamentní menšiny.

Proti obstrukci a teroru čelí návrhy platiti vůdce oposice ze státní pokladny týmž služným jako státní ministry: neměli by pak zájmu na protahování a rušení parlamentního jednání, neboť stali by se po zákonu nutnou součástí vládního stroje. Se stanoviska etického, mravního, dosti těžko dal by se podobný postup odůvodniti; spíše ještě s hlediska praktické politiky. Jsou strany politické, které jsou opoziční ze

zásady, jsou proti všemu, napřed, nakonec a na vždycky. Platit jejich vůdce jako ministry, aby uznalo se, že i oposice má státní úkoly a že se má účastnit jednání sněmovních v zájmu lepšího vedení záležitostí státních, nemělo by asi na jmenované strany politické valného vlivu. Spíše ještě jejich radikální voličstvo vyčítalo by vůdcům svým, že blízcí jsou podplácení, že nevyhledávají svých postavení pro čest politiky státní, ale pro zisk, jenž s úřadem vůdce opoziční politické strany jest spojen.

IV.

Nauka o úpadku parlamentarismu.

Kladou se otázky, zda parlament jest dnes vůbec ještě nástrojem upotřebitelným, a s tím zase souvisí další úvahy o oprávněnosti dnešní parlamentní demokracie, neboť když demokracie bezprostřední není uskutečnitelná, jest parlamentarism dnešní své podoby jediným činitelem a nositelem myšlenky demokratické. Vždyť dosud zajisté parlamentarism dnešní znamená, že rozhodující státní vůle tvoří se ve sboru, jenž jest lidem zvolen na základě všeobecného a rovného práva hlasovacího; rozhoduje se tedy podle zásady většiny ve sboru, platícím za zastupitelstvo lidu.

Strany krajní pravice jako krajní levice svorně princip parlamentární stále rozhodněji odmítají; na jedné straně volá se po diktatuře ať jediné silné ruky, ať určité početné třídy, na druhé straně volá se stále hlasitěji po řádu zastoupení stavovského jakožto žádoucí reformě parlamentarismu. A jest příznačno, že únava z parlamentarismu dostavuje se právě v poslední době, kdy v demokratických a parlamentních republikách dnešních dochází všude k úplnému a neomezenému panství parlamentárního principu.

Zástupcové sněmovní jsou prý vydáni stále a stále většímu pokušení méně mysliti na všeobecné blaho a veřejné mínění země, nýbrž starají se spíše o to, jak jejich jednání bude působiti na ony tužby, které leží na srdci jejich voličům, jen aby dosavadní stranici se neztráceli a noví se získali a přibývali. Poslanci jsou příliš úzce připoutáni k zájmům svých politických stran a ty zase k zájmům voličů: nesmírná plodnost

zákonů, které natropí sbor zákonodárný, není než splet kompromisů mezi zájmy politických stran a jejich voličův.

Sbory zákonodárné jsou přesprávilš početné, mají příliš mnoho členů a ve shromáždění tak početném není dosti klidu k věcnému uvažování: „každá skupina lidí, ať již správní rada, ať shromáždění zákonodárné nebo shromáždění veškerého voličstva, může se srozumitelně vyjádřiti o otázce, ve shromáždění předložené, pouze tím, že odpoví kladně nebo záporně.“ Na více než „ano“ či „nikoliv“ nestačí tak četný sbor; opatřování podrobností a běžných věcí má zůstatí vládě a správě, ministrům a úřadům.

Vládnoucí volná diskuse v dnešních sněmovnách jest dnes hluchá, nikoho nepřesvědčí, nevzbuzuje zájmu, roztahuje se do nekonečna, rozvláčné, politicky a stranicky zabarvené úvahy oddalují věc, kde třeba rychlého rozhodnutí, malicherné rozhovory zdržují hlasování a stálé uvažování jen kazí činnost. Kontrola sněmovní, místo co by měla být účinnou zbraní pouze naproti přehmatům vlády, zneužívá se k tomu, aby ve sněmovně i voličstvu podlamovala vůbec každou autoritu. I když činnost sněmovní z dálky udivuje objemností sněmovních tisků a počtem pořádaných schůzí, jsou to pouhá prázdná čísla, neboť mluvené řeči nejsou činy, jen činnost zdržují a kazí, o to, oč objemnější jsou publikace sněmovní, o to celá práce sněmovní svojí jakostí je zase špatnější a tomu nepomůže sebe větší spousta odbývaných hlasování, týkajících se beztoho jen většinou zbytečných a svojí schválností dráždících návrhů opozičních.

Veřejnost také celkem příliš mnoho neдрží na nějaké vychvalování obsáhlé práce sněmovní.

Řečníků jest příliš mnoho, řeči jejich táhnou se do nekonečné délky. Nemluví se k shromáždění, posluchačstva při dnešním stavu projednávání jen málo bývá přítomno, z přítomných pak málokdo jeví větší zájem věda, že tak jako tak pronesená řeč nikoho přesvědčiti nesmí, neboť hlasovat se bude tak, jak vedení strany nařídilo. Jde se stranou, hlasy jsou nezměnitelný.

Řečnické výkony řečníků, kteří většinou nemohou věc ovládnouti odborně, pohybují se také v nedohledné dálce, místo o projednávaném předmětu mluví řečník raději o programu své strany, a jestliže řečník jest řečník opoziční, útočí na vládní většinu a vládu všemi prostředky. A vývody řečnickovy stále jsou tytéž, jež sněmovna již dávno slyšela, nemajíc zájmu poslouchati je znova. Veškeren zájem o jednání se ubíjí, poslanců sotva tolik bývá přítomno, kolik podle jednacího řádu jest nutno k platnému usnášení, a tak miliony nákladů na zahraniční správu a vojsko odhlasují se a milionové daně uloží se nepatrnou předepsanou většinou, jež znamená pravidelně jen nepatrný díl celkového počtu poslanců, za přítomnosti referentovy a několika spěchajících ministrů, provázených odbornými úředníky ministerstva.

A tento nepřilš povznášející obraz a pohled na vznešené úkoly parlamentarismu nabude snadno šedivých barev nudy tam, kde řečníci nemusí jako u nás mluvití volně, kde jest jim u nás dovoleno vývody své předčítati ze znění předem připraveného a kde tedy sám jednací řád sněmovní již postaral se, aby poslanci únavně odříkávali napsané řeči, dodané jim ústředním vedením strany, řeči, které, mají-li býti mluveny k opravě obchodního zákoníka, začínají třeba i názory řečnickovy strany na poměr státu k církvi a rozhledem po politických poměrech všech čtyř světových stran. Nedostatek řečnických talentů v parlamentě všeobecného práva hlasovacího a neschopnost řečníků vyjadřovati se krátce, když mluví především pro tisk své strany a pro její voličské místní organizace, přispívají podstatnou měrou k poklesnutí zájmu o jednání parlamentu a tím i ke klesání jeho vážnosti.

Postupně, jak zhoršují se metody parlamentární jak co do délky a obsahové jakosti pronesených řeči, tak upadá stejnou měrou i autorita předsedů sněmovního shromáždění. Kdežto dřívějším parlamentům z období liberalismu odpovídaly slušné formy s vysokou úrovní řečí, zachovávajících vždy nade všecko povznesenou vážnost praesidia sněmovního, v parlamentě

dnešním ani nelze počítati s nějakým ostrým a stupňovaným zakročováním předsedovým proti nezpůsobu a řečnické bezohlednosti, ani nelze očekávati, že by si poslanci ze zakročování předsedova tak příliš mnoho dělali.

Místo co by se myslelo, že právě při demokratickém složení parlamentu autorita předsednická spíše bude stoupat, když poslanci předsedu si sami byli zvolili a předseda lidového zastupitelstva zastupuje takto svrchovaný lid proti moci vládní, jsou poměry namnoze vyvinuty opačně: v obecném neuznávání jakékoli autority mizí i vážnost sněmovního předsedy, a tento tak již se přiblížil k svým poslaneckým druhům a tak se sblížil s jejich názory, že pomalu se již ani neodvažuje volati k věci řečníka, zabíhajícího ve svých vývodech. I předsedovo volání řečníka k pořádku pozbylo již onoho obřadného respektu, s nímž přijímáno bylo kdysi, a ztratilo tak na své pravé účinnosti. Málokdy dnes předseda sněmovní přerušuje řečníky do omrzení se opakující, i nelze počítati s ním, že ze své pravomoci mohl by či fakticky by směl omeziti délku roztahujících se řečí poslaneckých, jakož také nelze spolehnouti naň, že by se považoval za oprávněna zameziti zneužívání a plýtvání časem sněmovním. Řečníci, kteří nedovedou mluvit věcně, nemají nikdy čas tak drahý, aby jej svévolně nemařili.

Ostatně záplavy bezúčelných řečí skoro nikdo již neposlouchá. Ve sněmovně vládne takřka nepřetržitý šum, poslanci neustále hovoří mezi sebou a kupí se s různými žádostmi před lavicí ministerskou, i dobrému řečníku jest velmi za těžko zjednati si sluchu a předseda ani v nejmenším se nenamáhá, aby řečníku zaopatřil slyšení a potřebného ticha. I předsedovi pomalu jest jedno, co se mluví; kdyby se odvážil vytknouti řečníkovi nebo mu snad dokonce odejmouti slovo z důvodu, že unavuje sněmovnu stálým opakováním těchž otřepaných rčení, bude oposice vzbouřena, že předseda pronásleduje řečníky, kteří přece sami musejí zůstati pány svých řečí a jakožto zástupci lidem zvolení přece sami nejlépe musejí vědět, kdy mají přestat ve svém hájení

zájmů lidu, aniž potřebují se snad dát poučovati moudrostí a rozvahou nějakého sněmovního předsedy.

A věc jen ještě je horší, když času sněmovního takto zneužívají vynikající vůdcové oposice a když sněmovní předseda většiny na svůj úkol zjevně nestačí — ten proti vůdcům opozičním neodvází se uplatňovati svých práv, z jednacího řádu plynoucích, byť byla sebe rozsáhlejší a byť ono uplatňování mohlo se dít ve formě co možno umírněné a nejzdvořilejší podle známého francouzského způsobu, jako že sněmovna řečníku by byla velmi vděčna, kdyby své vývody laskavě zkrátil. (Odtud také již často vyskytly se zase návrhy, platiti vůdcům oposice totéž služné z prostředků státních, jako se platí předsedům sněmoven, aby tak i vůdcové oposice stali se součástí státního aparátu úředního a nemařili čas sněmovní, jenž věnován má být úspěšnému projednávání záležitostí národa a státu.)

Všechny jednací řády sněmovní mívají zásadní ustanovení, že řečník musí se držeti věci, a uchyluje-li se od věci, že bude předsedou volán k věci. Než ve skutečnosti volání řečníka k věci stalo se dnes vzácnou výjimkou a předseda sněmovní klidně ponechává řečníka, aby byl sám pánem svých slov a obsahu své řeči. Myšlenka volné soutěže řečí pokládala se dlouho za podstatnou součást dokonalého parlamentarismu, jenž v podstatě své není nic jiného než volné uvažování. volná výměna názorů, rozpravy a rozborů za účelem kontrolovati vládu. Vlády prý mají stále zapotřebí, aby vydatnými a plodnými rozborů jejich činnosti ustavičně se jim odporovalo, aby se jim pořáde uváděly v patrnost a na paměť jejich omyly a chyby, aby jim stavěla se na oči jejich nedbalost, kdykoli co vykonáno bylo špatně. Čestným a význačným úkolem sněmovny jest, aby byla přímo národním výborem pro stíznosti a nejvyšším tribunálem veřejného mínění.

Odtud v největší možné svobodě slova spatřovala se účinná záruka ochrany zájmů národa. Poslanci požadují četné schůze, aby voličstvo vidělo, jak jsou zaměstnání, když zákony jsou stále četnější; a zákony

do nekonečna se množí, když potřeby, jimž mají vyhovovati, každého dne rostou. Poslanci požadují největší svobody rozprav a volnosti slova, aby mohli s největším důrazem ukazovati na stále složitější úkoly státu a získati si veřejné mínění.

Ostatně toto vše prý jest dávno prázdným zvukem. Také dnešní kontradiktorické jednání parlamentu ve formě řečnění pro a proti, ve způsobě řečnického zápasu vývodů a protivývodů neodpovídá již požadavkům doby dnešní. Vždyť tento způsob parlamentárního jednání a řečnění pochází z uplynulého ovzduší politického liberalismu. Jako liberalism hlásal zásadu volné soutěže ve světě hospodářském a v zavádění volné soutěže hledal zjednání nutného souzvuku co do zájmů hospodářských, tak podobnou zásadu volné soutěže uplatňovati chtěl i pro řečnický souboj mínění a přesvědčení v parlamentech. Podle zásady volné soutěže má z onoho sněmovního řečnického zápasu na konec vzejítí nějaká obecně platná pravda a podržeti má vrch mínění nejvyšší politické ceny.

Tento liberalism s konkurenční schopností nejlepšího mínění se přežil. Zásada volné soutěže padá v národním hospodářství i padne také stejně v životě parlamentárním a dnešní sněmovny trčí zde již jen zcela mechanicky jako bezvýznamné prázdne aparáty volné řečnické soutěže. Řečnický souboj mínění ve sněmovně již dávno nikoho nepřesvědčí, žádné nejlepší mínění nezvítězí, neboť všechno jest již předem rozhodnuto ve výborech, kam přeloženo jest dnes těžiště veškeré práce.

Člen sněmovny netvoří si své přesvědčení teprve z řečnického zápasu v plném shromáždění sněmovny, nýbrž ví dávno, jak má hlasovat, poněvadž o tom již předem rozhodlo vedení jeho strany. Jest tedy jakákoli námaha řečnického souboje ve sněmovně zcela marná. A kontradiktorické a dialektické řečnění ve sněmovně nevede ani k nějaké pravdě obecně platné, nýbrž nejvýše k dosažení jakési střední linie mezi zájmy většiny a menšiny, čili vede k politickému kompromisu. Výsledek boje sněmovního jest kompromis: ale kompromis

v životě hospodářském odpovídá směně či výměně zboží, a tak politika kompromisu znamená prostě politiku obchodování.

Hledají se tedy přímo prostředky za účelem omezení nemírné zákonodárné plodnosti. Navrhovalo se, aby zasedání sněmovní bývala řidší a kratšího trvání — účelem podobných návrhů není, aby snad sbory zákonodárné byly zlepšeny, nýbrž aby omezena byla škoda, kterou mohou způsobiti nepřetržitým provozováním své zákonodárné činnosti. Činnost zákonodárná a vůbec celková činnost sněmoven má býti omezena, má být méně zákonův — plurimae leges, pessima civitas — bude-li méně zákonův, stoupnou co do svého promyšlení a propracování, budou lepší, a vláda nezmaří tolik času hájením svých práv proti stálým přehmatům moci zákonodárné. „Dá-li se o většině zákonů předpokládati, že jsou špatné, tedy jest jich tolik zničití, kolik nejvíce jest možno.“ Špatný stát, kde se zákonem musí občanům všechno napovědět, co mají a nemají dělat.

Zkracovat zasedání sněmovní a sněmovny jen řídce svolávat zmenšovati bude ovšem jejich vážnost u voličstva a zmenší také vědomí odpovědnosti členů sboru zákonodárného. Zkrátit dobu zasedací nepřispěje ke zlepšení práce zákonodárné (jako měla-li být sněmovna svolávána jen jednou za rok či za dva, a to jen na dva měsíce, jak v některých návrzích se vyskytuje). Bude-li málo přiměřeného času pro projednání všech otázek, jež spravedlivě náležeti mají sboru zákonodárnému, upadne veškeren zájem o jednání a poslanci, nemohoucí s časem stačiti, malomyslně složí ruce v klín.

Nebo požaduje se možnost, aby voličové mohli sesazovati poslance, je odvolávati a zbaviti se jich v případě, když by se podle mínění voličstva neosvědčili. Odvolání poslance je zároveň doznání neschopnosti voličů vybrati kandidáta spolehlivého, a jest malá naděje, že snad při nové volbě voličové budou moudřejší. Ostatně jak by mohli vrtkaví voličové, nemající rozhledu po věcech státních, posouditi, zda poslanec v zájmu státu a národa správně jednal? Požadavek

vrhu. Tak i když voličstvo nesmí podle ústavy dávatí svým poslancům žádné závazné instrukce, zachována bude přece možnost, aby ze středu lidového voličstva vzešel podnět, podle něhož sněmovna bude moci řídití směr své zákonodárné činnosti. Tím také již podle zákona zaopatří se těsnější styk mezi poslanci a voličstvem, což zase snadněji usmíří široké vrstvy voličstva s dosavadním parlamentním principem.

Takových a podobných návrhů jest v literatuře státovědecké poslední doby, jmenovitě u známé již školy vídeňské, dost a dost. Naukou o úpadku parlamentarismu a hledáním prostředků proti tomuto úkazu zabývají se stejně schůze učených společností právnických jako sdružení politiků z povolání a mezinárodní sjezdy členů sněmoven; názory oněch korporací byly zde ve výtahu předvedeny. Důkaz, že současný parlamentarism nebyl by již schopný dalšího zlepšení ani způsobily přiměřených oprav, podán nebyl. Není tedy třeba hned celý parlamentarism odhazovati již jen jako nepotřebnou součást moderního státního organismu. Ovšem dosavadní porady a návrhy literatury, schůzí a mezinárodních sjezdů neměly dosud výsledku. Veškeré, dobře míněné reformy musily by patrně začítí u základů řádů volebních. Začít však od základů řádů volebních a práva hlasovacího, k tomu ani ve státech demokratických se silnou vládou nebude odvahy.

V.

Nauka o parlamentu korporativním.

V různých zemích vyvinutého jinak parlamentarismu, stejně v Německu i ve Francii, ozývají se dnes stále více opěťované hlasy s návrhy, jak otřesenou víru v účelnost parlamentní soustavy povzbuditi opět tím, že by ve zřízení parlamentním dostalo se většího věcného vlivu živlům odborným, znalcům, a že by aspoň vyšší komora parlamentu, t. j. senát, měla být sestavena jako shromáždění odborníků, povolanych ze zástupců různých stavů, z představitelů inteligence, kapitálu a práce. V tom směru jmenovitě přední zástupcové nauky francouzské s oblibou dovolávají se myšlenky t. zv. parlamentu profesionálního či representace profesionální, kde zastoupena byla by organizovaná povolání národa a země, nebo zase mluví o dualismu parlamentu politického a profesionálního: sněmovna dolní, poslanecká, jakožto politická, všeobecná, byla by doplňována vyšší komorou profesionální, složenou podle stavů a stavovského třídění. Nutný dualism parlamentní obdrží tím nového ospravedlnění a celé zřízení parlamentní nabude prý na váze a stálosti.

Na místo jednoduchého mechanického principu majority, vládnoucího při dnešním projednávání sněmovním, na místo pouhé vnější náhody majority, často jen uměle a narychlo sehnané, má v budoucnosti nastoupiti organické rozčlenění národa podle zájmův a povolání. Nikoli politický mechanism sněmovních stran, nýbrž skutečnosti odpovídající organism skupin, utvořených podle povolání.

V tomto organismu každá třída společenská i každá vrstva národa obdrží na opatrování věcí státních takový podíl, jaký zaslouží.

Svůdná myšlenka hospodářského parlamentu proniká jmenovitě všude v úvahách o soustavě dvojkomorné. I v poměru obou sněmoven má být zaveden princip dělby práce a provedena býti zásada dělby práce. Na místo dnešního všeobecného, ústředního či universálního sboru zákonodárného mají být zavedeny ještě sněmovny odborné. Universální ústřední parlament již svým neodborným složením nehodí se k žádné zvláštní a řádné věcné činnosti, neboť mu schází jakákoliv odborná kvalifikace pro ony nejrůznější obory práce zákonodárné a složité otázky hospodářské.

Zvláště v politické literatuře francouzské blahoslaví se často myšlenka utvoření „senátu profesionálního“, kdež podle dělítky povolání všechny zájmy zastoupeny budou v poměru ke své důležitosti hospodářské a sociální.

Senát „profesionální“ byl by odborně složen ze zástupcův určitých korporací, komor, zájmových organizací, družstev, syndikátův a společenstev. Nastoupilo by „zájmové či odborové tvoření se státní vůle“; státní vůle byla by tvořena zájmově a odborově, pomocí organizací zájmových, podle povolání zařízených. Senát jakožto hospodářský parlament by tvořil odbornou státní vůli. Pracoval by odborně zákonodárné předlohy, byl by sborem pro podávání znaleckých dobrozdání a vůbec sborem poradným pro sněmovnu poslaneckou.

Aby spolupráce senátu mohla být účinnou a odborná jeho váha dostatečnou, musil by mít senát naproti usnesením sněmovny poslanecké veto suspensivní, t. j. možnost usnesení sněmovny poslanecké zdržeti a výkon usnesení oddáliti. Stačilo by k tomu, aby senát byl oprávněn usnesení sněmovny poslanecké do určité lhůty vrátiti k opětné poradě, načež by při nové poradě ve sněmovně poslanecké usnesení muselo se státi většinou kvalifikovanou (dvoutřetinovou). V tom byla by již dostatečná záruka, že sněmovna poslanecká ne-

může přes odborný hlas senátu přejíti prostě k dennímu pořádku. Pochod zákonodárný ovšem by se podle toho změnil.

Aby se ušlo větším obtížím, navrhuje se též často, že senát, zařízený jako „hospodářský parlament“, má míti pouze hlas poradný, nikoli rozhodující. Při předlohách zákonodárných měl by senát pouze poradným svým vlivem uplatňovati stanovisko zájmových korporací, v senátě zastoupených. Vlastně by měl jen sloužiti k přesnější informaci jediného pravého zákonodárce, jímž zůstala by sněmovna dolní, všeobecná, lidová, politická. Kdyby senát měl pouze informovat sněmovnu dolní, byla by ve skutečnosti pak pouze jediná komora zákonodárná, již by zůstala sněmovna poslanecká, kdežto senát by sklesl na pouhou poradní zákonodárnou komisi.

Nebylo by již soustavy dvojkomorné, obyčejně tak vychvalované; ale na pravomoc pouhé zákonodárné komise byl by senát přece jen příliš drahý sbor; k čemu udržovat ještě senát, když na jeho informativní úkoly zcela dobře by stačila prostá zákonodárná komise? A takovou zákonodárnou komisi, která by pracovala návrhy zákonů a sloužila na informaci sněmovny dolní, může sobě přece sněmovna dolní, poslanecká, dosaditi přímo a na ni se obracet, aniž třeba jest udržovati nákladný aparát senátu jako horní komory.

Všeobecné námitky proti zřízení hospodářského parlamentu ukazují nejprve na to, že jím trhá a tříští se jednotná politická svrchovanost národa a lidu, v demokracii požadovaná, neboť hospodářským parlamentem národ rozkládá se ve skupiny třídní a ve vrstvy stavovské, čímž na místo jednotné representace politicky svrchovaného národa příliš snadno nastoupiti může hlediško třídního boje. Místo zastoupení politického bude opět zastoupení zájmové — tedy krok zpět.

Než i prakticky parlamentu hospodářskému naskytovati se budou také obtíže těžko překonatelné. I když po případě senát byl by složen jen z delegátů komor samosprávných, jako jsou komory advokátní, lékařské, inženýrské, živnostenská společenstva, země-

dělská družstva, přece i v takovém shromáždění ukáže se za chvíli nutnost čistě politického kompromisu, jak odpůrcové ukazují.

Nelze zajisté nikdy říci, že by názory a snahy těchto samosprávných korporací zájmových byly již vyčerpány pouhými starostmi o jejich vlastní, úzce vymezené zájmy stavovské. I každá taková zájmová korporace má vždy stejně také starosti všeobecně politické a bude mít také určité názory o všeobecných úkolech státních a o státním účelu. Tak advokátní komoru jistě bude zajímat poměr mezi státem a církví při nové úpravě zákonodárství manželského, obchodní komora zase bude naléhat na ministra záležitostí zahraničních v otázkách celní ochrany, zemědělská družstva přání sobě budou vydatné a účelné úpravy policie bezpečnostní na venkově. Zde však jde již o všeobecné úkoly a účely státní, nikoli o pouhou podporu vlastních zájmů korporace.

Tak i každá zájmová korporace vystoupí zakrátko z úzkých mezí svých vlastních stavovských zájmů a začne se starati o všeobecné politické otázky státu, o věci zahraniční a styky s cizími státy, o věci vojenské a velmocenské postavení státu nebo o poměr ke kurii papežské. Konečně i každá korporace, ať sebe více stavovská, má také svůj zájem na všeobecných otázkách kulturních a mravních, advokátní nebo lékařská komora stejně se bude starat, aby novou úpravou stavebního řádu povznesen byl vzhled měst nebo aby zákonem na ochranu památek zabezpečeny byly krásy krajinné. A tak i ze sboru, myšleného původně jako zastoupení hospodářské, na konec stane se zase všeobecné shromáždění politické pro řešení všech národ zajímajících otázek.

A když jest tak těžko oddělovat otázky zájmové od všeobecných otázek politických, kdo nyní má být povolán v takovém „hospodářském parlamentě“, aby ony všeobecné politické otázky rozhodoval? Tak na konec i v parlamentě hospodářském zase utvoří se čistě politická většina a menšina, budou zase bojovná hlasování a ostré opoziční zápasy — taková otázka odluky církve

od státu dovede i významnou zájmovou korporaci rozložití ve dva zcela nesmiřitelné tábory. A úkol vlády tyto tábory stále rovnati vyžádá sobě také značné míry úsilí a energie.

Konečně však rozvrstvení hospodářského parlamentu podle různých povolání přinese záhy ještě další obtíže. Při stále pokračující technice a stále větší složitosti života hospodářského i poměrů společenských bude záhy počet zájmových organisací, které budou vznášeti nároky na zastoupení v takovém hospodářském parlamentě, narůstati do nesmírné řady, a stále ještě budou některá zájmová sdružení neodbytně naříkati, že nejsou zastoupena nebo že jsou jen nedostatečně zastoupena. A ovládat tak značně rozrostlý počet zájmových korporací také není snadno, když také zápas o přiměřené zastoupení bude hodně prudký, protože takové stavovské organisace, jako třeba živnostenská, budou hezky silné, a neseny jsouce pevně udržovanou disciplinou stavovskou, dovedou si zase snadno opatřiti podporu velkých politických stran, u nichž mají své voliče.

Nadto uvnitř parlamentu hospodářského pak ostrost zájmových sporů jistě bude ještě stupňována. Vždyť každá zájmová korporace vždy jest zvyklá chrániti a hájiti své stavovské zájmy až do krajnosti, až po krajní meze, bez ohledu na třídy a stavy ostatní a bez ohledu na všeobecný program státní i všeobecné státní úkoly. Stavovský egoism má vždy přirozenou sklonnost k největšímu co možno vytříbení a odlišení zvláštních zájmů určitého povolání; nic to zajisté není divno, vždyť přece proto příslušníci určitého povolání organisaci svoji si vymohli a založili, jak také organisátoři jejich sdružení jim neúnavně slibovali, aby právě zvláštní zájmy určitého povolání co nejvíce byly odlišeny od zájmů povolání jiných a od všeobecných zájmů státních. Právě ony zvláštní zájmy má nyní stavovská organisace hájiti; k čemu jinému by přece byla? Každý člen korporace jistě trpce by to vyčítal, že sdružení on se nestará ani o jeho zájmy.

Když pak nyní v podobném parlamentě hospodářském, po případě v senátě, kdyby senát zařízen byl

jako zastoupení korporací zájmových, všechny tyto korporace stupňovaly by své zvláštní požadavky a stavovské své stanovisko až do nejvyšší krajnosti a možné ostrosti? Kdo hledati pak bude strážce všeobecného zájmu státního, když zájem tento rozložen bude na prostý součet zájmů jednotlivých povolání? Kdo přesvědčí určitou korporaci zájmovou, proč právě ona obětovati a podřídití má své zájmy celkovému stanovisku státnímu, proč právě ona, korporace zemědělská nebo živnostenská, či komora dělnická nebo svaz podnikatelův?

I bude pak jistě trapnou otázkou, který činitel neodvislý má stále jen rovnati spory mezi rozvaděnými stavovskými korporacemi a zájmovými družstvy. Komory dělnické budou naříkat, že jsou utlačovány organizacemi zaměstnavatelův, hospodářsky slabší budou sobě hledati opory a spojence u zástupcův inteligence, tak že vzrůstá nebezpečí, že zastoupením podle stavu a povolání se protivy třídní rozhodně zhorší a přiostrí. Vyrovnavání sporů a protiv bude se musiti na konec svěřiti zase nějaké autoritě neodvislé od zájmového stanoviska a stavovských třenic. A touto autoritou naproti stavovskému hospodářskému senátu může se na konec zase státi obyčejný lidový parlament, všeobecný a politický, čili prostá sněmovna dolní, zvolená všeobecně podle politických stran, nikoli podle zastoupení zájmového korporací stavovských.

Budou-li však zástupci zájmových korporací zasedati pospolu s poslanci volenými podle politických stran v jediné sněmovně, nastane úsilí zástupcův stavovských, jak získati pro svá různá zájmová stanoviska několik přeběhlíků a stoupcův mezi politickými poslanci, a klidná práce zákonodárná zrovna tím také zaručena nebude. Ostatně i v hospodářském parlamentě či senátě hospodářském bude se musiti na konec také rozhodovati prostou většinou, má-li se vůbec dospěti k nějakému usnesení, které by utvořilo jednotnou vůli shromáždění.

Bude-li se však i v hospodářském parlamentě rozhodovati prostou většinou, bude zase těžko dáti všem zájmovým korporacím zastoupení stejné, neboť

určité korporace, jako třeba akademie vědecké, budou sebe pokládati za významnější pro život národa a budou se cítiti sníženy tím, obdrží-li pouze totéž stejné zastoupení jako nějaké společenstvo různých živností. Podíl či poměr, podle kterého dal by se oceniti význam některé korporace pro práci zákonodárnou a podle kterého by se jí pak přidělilo přiměřené zastoupení, jest velmi těžko určití, protože každá korporace bude o sobě tvrditi, že ona jest pro práci zákonodárnou nejdůležitější a že tudíž ona zaslouží nejširšího zastoupení.

Budou-li pak jednotlivé korporace podle významu svého, ať skutečného, ať domnělého, ve sněmovně zastoupeny poměrem různým, bude zase obtížnější vytvořiti mezi tak různým zastoupením nějakou jednotnou vůli zákonodárnou, již nezbytně potřebí jest k usnesení a vydání zákona. Byl-li by senát ustrojen jako hospodářský parlament se zastoupením jednotlivých zájmových korporací, musí přece vytvořit mezi svými členy také na konec jednotnou vůli zákonodárnou, aby k ní sněmovna dolní, poslanecká, lidová, mohla přistoupiti a umožniti tak vydání zákona. Stejně zase vykazovati musí i profesionální či hospodářský senát jednotnou vůli s jednotným usnesením, měl-li by sám přistoupiti k usnesení sněmovny poslanecké za účelem vydání zákona. Ale taková jednotná zákonodárná vůle bude se musiti i v hospodářském senátě sehnati zase podle zásady prosté většiny, podle odsuzovaného „mechanického principu majoritního“, ježto jinak prakticky jednotného usnesení se docíliti nedá. Hlasy nebudou se zase vážiti, nýbrž jen počítati a vítězství připadne prostě většinu počtu jako u dnešní soustavy. Bylo by to tedy jedno, bez zvláštních výhod.

Při takovém zastoupení zájmových korporací v senátě nelze nikdy také napřed určití, které zájmy v daném okamžiku ovládnou a zda také spravedlivě ovládnou. Často zájmové společenství určitých hospodářských skupin v senátě, ať skupin podnikatelských či zemědělských nebo jiných, ať skupin práce či kapitálu, mohlo by být tak těsné a vřelé, že by pak teprve započínalo se na všeobecné zájmy státu a hájily by se

v první řadě vždy jen zájmy stavovské a hospodářské. A to by pak zase mohlo vésti ke způsobům třídního panství, k panství třídy hospodářsky nejsilnější nad vrstvami sice početnějšími, ale hospodářsky slabšími. Zájmy co nejvíce příbuzné vždy snadno a rády by se spojily, a to by nebyl již žádný utěšený rozvoj pravých společenských sil, jak od hospodářského parlamentu se očekává.

Mnohem závažnější jest ještě však námitka, poukazující na čisté praktickou obtíž, jak určití společenské skupiny, které zastoupení zasluhují, a podle jakého měřítka vyměřiti jim přiměřené zastoupení? Má-li zastupitelstvo zákonodárné 120 členů nebo senát 150 členů, kolik zástupců jest dáti zemědělcům, kolik průmyslníkům a obchodu, kolik dělnictvu, a kde pak zůstane ještě úřednictvo, umění a věda? Aby sestaven byl hospodářský senát o 150 členech, nebylo by lze leč pro zastoupení jednotlivých povolání a stavů voliti čísla zcela libovolná, a vždy ještě zůstal by některý stav, nařikající, že mu bylo ukrivděno a že jest opomíjen.

Mimořádná obtíž spočívá pak ve způsobu, jakým oni zástupci stavů mají být povoláváni. Bude-li zástupce jmenovati sama vláda, nikdo nezabrání, aby vláda mezi jmenovanými odborníky nejmenovala si také své politické důvěrníky, jichž užívala by ke svým zvláštním službám. Tito jmenovaní odborní zástupci budou však spíše vydatnými pomocníky vlády, než příliš svědomitými zástupci svých korporací, jejichž zájmy mají opatrovati. V rozsáhlé pravomoci vlády, od zadávání míst ve veřejných službách až po udílení subvencí a drobných koncesí, najde se vždy zajisté dosti prostředků, jimiž i u jmenovaných odborných zástupců korporací dá se způsobiti, aby v četných případech ve sboru zastupitelském vážky naklonili se na prospěch vlády a jí hájeného programu.

Nebezpečí nízké úrovně spočívá však také do určité míry v oněch korporacích samých, které měly by voliti a vysílati své zástupce do podobného hospodářského parlamentu. Jakmile odborové organisace a zájmové korporace budou si své zástupce do hospodářského par-

lamentu vysílati a voliti samy, jest vždy nebezpečí, že nepošlou tam ze svého středu jen uznané nejlepší odborníky, nýbrž že uvnitř korporace jako kandidát zvítězí zase jen zběhlý řečník nebo zručný organisátor a nepravý lovec hlasů. Takový plamenný řečník dovede si úždy lépe zajistiti vliv i kandidaturu než střízlivý odborník, a pak odborná úroveň hospodářského parlamentu, takto složeného, bude ještě horší, než je tomu při dnešním parlamentu politickém.

I v hospodářském parlamentu budou zase jen samí vášniví agitátoři namísto zkušených odborníků a v zastoupení zájmových korporací a odborových sdružení zase největšího vlivu nabudou obvyklí politikové z řemesla, schopní podle potřeby nejružnější změny svého přesvědčení. Půjde-li o zastoupení živnostenského společenstva, je skoro jisto, že snáze prorazí líbivý řečník než řádný živnostník; tento však vida, jak vytvářejí se poměry kandidatur uvnitř společenstva, ztratí nejen zájem na ucházení se o kandidaturu, nýbrž ztratí zájem i na jednání hospodářského parlamentu vůbec, protože si pomyslí, že jest to tak jako tak jedno, když v parlamentě hospodářském, stejně jako v politickém, řečníčtí politikové z řemesla zaujímají nejlivnější místa všude. A zájem o záležitosti veřejné upadá pak zcela pocho-pitelně.

Ani při parlamentu hospodářském není žádné záruky, že úroveň sněmovního života se povznese; naopak může nastati nebezpečí, že úroveň ve složení parlamentu ještě poklesne. Když dnes volí se do sněmovny, složené politiky, nikoli hospodářsky, má rolník či živnostník na vybranou, chce-li za sebe vyslati a za svého poslance zvoliti advokáta nebo profesora, tedy zástupce vybraného z inteligence. Ale bude-li sněmovna složena hospodářsky, musí korporace živnostenská za sebe vyslati jedině živnostníka, zemědělské družstvo zase jen příslušníka svého stavu zemědělského. Inteligence tam mnoho nebude.

Uvedené námitky odpůrců parlamentu hospodářského ukazují, že přece jen jest lépe ponechati dnešní všeobecný parlament politických stran. Vždyť

dá se také zlepšiti. Ve velkém slohu myšlenka parlamentu korporativního provedena jest dnes v Itálii. Parlament tento trvá tam však teprve od zákona ze dne 17. března 1928. Tedy příliš krátce, než aby o jeho činnosti a všeobecném významu mohl býti pronesen spolehlivý úsudek, pokud vůbec o výbornosti veřejných institucí určité země smí sobě dovoliti úsudek vzdálený pozorovatel.

Literatura.

I. Starší: *Mohl*: Encyklopaedie der Staatswissenschaften, 1872. — *Rohmer*: Die vier Parteien, 1844. — *Schäffle*: Deutsche Kern- und Zeitfragen, 1895. — *Waitz*: Grundzüge der Politik, 1862.

II. Novější: *Jellinek*⁵: Allgemeine Staatslehre, 1905. — *Kelsen*: Allgemeine Staatslehre, 1925. — *Týž*: Vom Wesen und Wert der Demokratie, 1929. — *Medinger*: Die Krise des Parlamentarismus, 1929.

Karlsruhe

Vestník: Obchodní kronika a obchodní právo v roce 1928

těchto oslavách. Dokonalý znalec antického světa, jenž v několika překladech z římských autorů projevil hluboké pochopení pro jejich myšlenkové i umělecké hodnoty, podává zde syntesu dnešního vědění o básniku „Aeneidy“ a pozoruhodně líčí jeho vliv i na náš český život.

5. SALAČ ANTONÍN, profesor university v Praze: Nově objevená díla antického sochařství. 1930. 8° 68 str. 16 listů kříd. obr. br. Kč 19.—

Podává výbor nejznamenitějších památek antického sochařství, a to řeckých, etruských a římských, pokud byly nalezeny v posledních letech, s výkladem o okolnostech, za nichž byly nalezeny, s jejich charakteristikou, jakož i s kritickým posudkem názorů, které byly o nich proneseny. Všechny památky jsou zároveň reprodukovány na 16 křídových tabulkách.

6. VAVŘÍNEK FRANTIŠEK, profesor university v Praze: Parlament a politické strany. 1930. 8° 60 str. br. Kč 12.—

ŘADA III BRATISLAVSKÁ.

1. KOLÁŘ ANTONÍN, profesor university v Bratislavě: Vztahy evropské kultury k antice. 1929. 8° 272 str. br. Kč 50.—

Kniha podává v první, historické části nejprve charakteristiku kultury řecké a římské, načež líčí její vliv v dějinném vývoji evropského lidstva. V části druhé probírá soustavně jednotlivé složky evropské kultury (stát, náboženství, umění slovesné i výtvarné vědy) a jejich vztah k příslušným výtvorům ducha řeckého a římského. V třetí části jedná o vlivu antiky na kulturu československou, ve čtvrté pak ukazuje, jaké stanovisko třeba zaujmouti k antice dnes.

2. KOPAL JOSEF, profesor university v Bratislavě: Romain Rolland. 1930. 8° 97 str. br. Kč 18.—

Autor podává věcný obraz literárního díla R. Rollanda, které stopuje krok za krokem v souvislosti se životem spisovatelovým. Zejména podrobně rozbírá a kriticky oceňuje nejúspěšnější dílo Rollandovo, Jana Kryštofa, který též u nás našel tolik čtenářů. Věnuje pozornost i jeho dílům válečným a poválečným, při čemž podrobným rozбором Rollandovy ideologie ukazuje, jak tato díla vyrůstají z mravní krise, již spisovatel prožil za války. Spis poskytuje spolehlivé poučení o jednom z nejzajímavějších zjevů dnešní literatury francouzské.

3. KUKLOVÁ-ŠTUROVÁ, docentka university v Bratislavě: Nakažlivé choroby. V tisku.

Lze obdržeti u každého knihkupece jakož i přímo u nakladatele

KNIHKUPECTVÍ A NAKLADATELSTVÍ

JEDNOTY ČESKOSLOVENSKÝCH MATEMATIKŮ A FYSIKŮ
PRAHA II, HOPFENŠTOKOVÁ 9.

„K R U H“

Svazek:

1. ZÁVIŠKA FRANTIŠEK, profesor university v Praze: Einsteinův princip relativnosti a teorie gravitační. 1925. 8° 166 str. 10 obr. br. Kč 16.—

Kniha seznamuje čtenáře populárním, při tom však přísně vědeckým způsobem s Einsteinovou teorií. V první její části ukazuje autor, jak vznikla speciální teorie relativnosti z teorií starších, jak s nimi souvisí a v čem je předčí, vykládá některé její důsledky a vysvětluje různé zdánlivé paradoxy z ní plynoucí. Druhá část uvádí čtenáře do teorie obecné, jejíž fyzikální i myšlenkové základy jsou podrobně a důkladně vyloženy. Úvahám matematickým se kniha, pokud možno, vyhýbá; kde jsou, jsou jednoduché a jen k doplnění a ilustraci úvah slovních. Matematický výklad Einsteinovy teorie, jehož naše vědecká literatura dosud nemá, autor připravuje; tato kniha, které si i odpůrci Einsteinovy teorie cení, má býti k němu úvodem.

2. HOSTINSKÝ BOHUSLAV, profesor university v Brně: Geometrické pravděpodobnosti. 1926. 8° 87 str. br. Kč 11.—

Tato knížka má dvojitý účel. Předně podává základní věty o geom. pravděpodobnostech a zabývá se úlohami zajímavými se stanoviska ryze geometrického; zvláštní kapitola je věnována úvahám o pokusech, kterými lze potvrditi formule pro pravděpodobnosti. Za druhé použil spisovatel Poincaréovy »metody libovolných funkcí« k řešení některých speciálních metod. Všude tam, kde se jedná o spojitý pohyb, můžeme vypočítati pravděpodobnost za předpokladů zcela obecného rázu, přihlížíme-li k tomu, jak závisí konečná poloha na počátečních podmínkách.

3. HLAVATÝ VÁCLAV, docent university v Praze: Úvod do neeuklidovské geometrie. 1926. 8° 212 str. 32 obr. br. Kč 30.—

Sepsáním první české příručky neeuklidovské geometrie vyšel autor vstříc nejen potřebám odborníků, nýbrž i zájmu té části vzdělané veřejnosti, která je dychtivá poznati zblízka vědecké složky světového názoru, neboť objevení n. g. dalo podnět k postupnému zobecňování matematického pojmu prostoru, jenž od úzké omezenosti tří rozměrů se znenáhla rozšířil na pojem n -rozměrné variety. Působením teorie relativnosti dostává se pak n. g. v poslední době do ostrého vztahu ke skutečnosti, díky různým pokusům o nový výklad stavby světové, čímž zájem o ni proniká do široké veřejnosti.

4. KÖSSLER MILOŠ, profesor university v Praze: Úvod do počtu diferenciálního. 1926. 8° 147 str. 16 obr. br. Kč 18-70

Kniha je psána tak, aby ji mohl čísti každý, kdo zná počátky algebry, goniometrie a analytické geometrie. Proto se hodí velmi dobře nejen za pomocnou knihu středoškolskou, ale též pro sa-

mostatné studium základů vyšší matematiky. Budiž zejména vytknuto, že přes svou stručnost a elementární ráz vyhovuje všem požadavkům moderní přesnosti. I pokročilé čtenáře zaujme v ní mnohá část, zvláště pak způsob, jak se spisovatelé podařilo vyhovět současně požadavkům přísně vědeckým i metodickým.

5. BRAGG WILLIAM, ředitel Royal Institution v Londýně: O povaze věcí. Přeložili ANTONÍN ŠIMEK, profesor university v Brně, a HANNAH ŠIMKOVÁ-KADLCOVÁ. 1927. 8° 134 str. 57 obr. 32 tab. na 64 str. br. Kč 22:80

Molekuly, atomy, proton a elektron jakožto základy vši rozmanitosti věcí, jimiž nás obklopuje příroda, jsou předmětem hořejšího studia, plného skvělých objevů, jimiž se nám otevírá nový svět neodolatelné přitažlivosti a dříve netušených možností. A tomuto tajemnému světu je věnována roztomilá knížka Braggova. Vyrostla z klasických poměrů anglické kultury lidovými a je napsána prostě a poutavě perem jednoho z nejšťastnějších průkopníků na poli atomové stavby hmoty. Její jedinečný obsah svým sugestivním kouzlem nejen pobaví, ale přinese také mnoho nových podnětů k myšlení a k další práci.

6. BATĚK ALEXANDER SOMMER, profesor průmyslové školy v. v. v Praze: Chemické rovnice. Jak je psáti, čísti a jim rozuměti. 1927. 8° 139 str. br. Kč 19:60

Spisovatel srovnává chemické rovnice podle funkcí, pod něž lze jednotlivé rovnice zařaditi, vycházející ze základních funkcí chemické synthese a analyse. Zvláštní péči věnuje srovnání různých oxidací a redukci. Kniha poslouží všem, kdož by se rádi orientovali v těžkém studiu chemických rovnic, ať jsou to studenti nebo samoukové. Výklady doprovázejí 223 úlohy, jejichž řešení je uvedeno na konci knihy. Rejstřík usnadňuje hledání v ní. Lze ji tudíž vřele doporučiti jako spolehlivou příručku pro studium soukromé i školní.

7. RYCHLÍK KAREL, profesor techniky v Praze: Úvod do elementární teorie číselné. V tisku.

Autor vyloživ pojem dělitelnosti pro čísla racionální, pojem prvočísla, kongruence pro celá čísla rac., řešení lin. kongruencí o 1 nezn. a lin. rovnic neurčitých, větu Fermatovu a Wilsonovu a pojem primitivních kořenů, pojednává o g-adických zlomcích, o kvadratických zbytcích, o zákonu reciprocit, o trojúhelníkových Pythagorových a racionálních. Předběžné vědomosti, kterých je třeba ke studiu knihy, jsou velmi malé, takže všichni, kdož se zájímají o nauku o číslech, zejména žáci vyšších tříd škol středních, budou jí moci s prospěchem čísti.

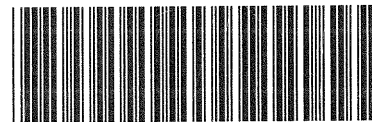
Lze obdržeti u každého řádného knihkupece jakož i u nakladatele

**KNIHKUPECTVÍ A NAKLADATELSTVÍ
JEDNOTY ČESKOSLOVENSKÝCH MATEMATIKŮ A FYSIKŮ
PRAHA II, HOPFENŠTOKOVA 9.**

REV15

ÚK PrF MU

3129S17950